Lars-Olof Georgsson
Sven Rosborn

Bakom Malmös fasader

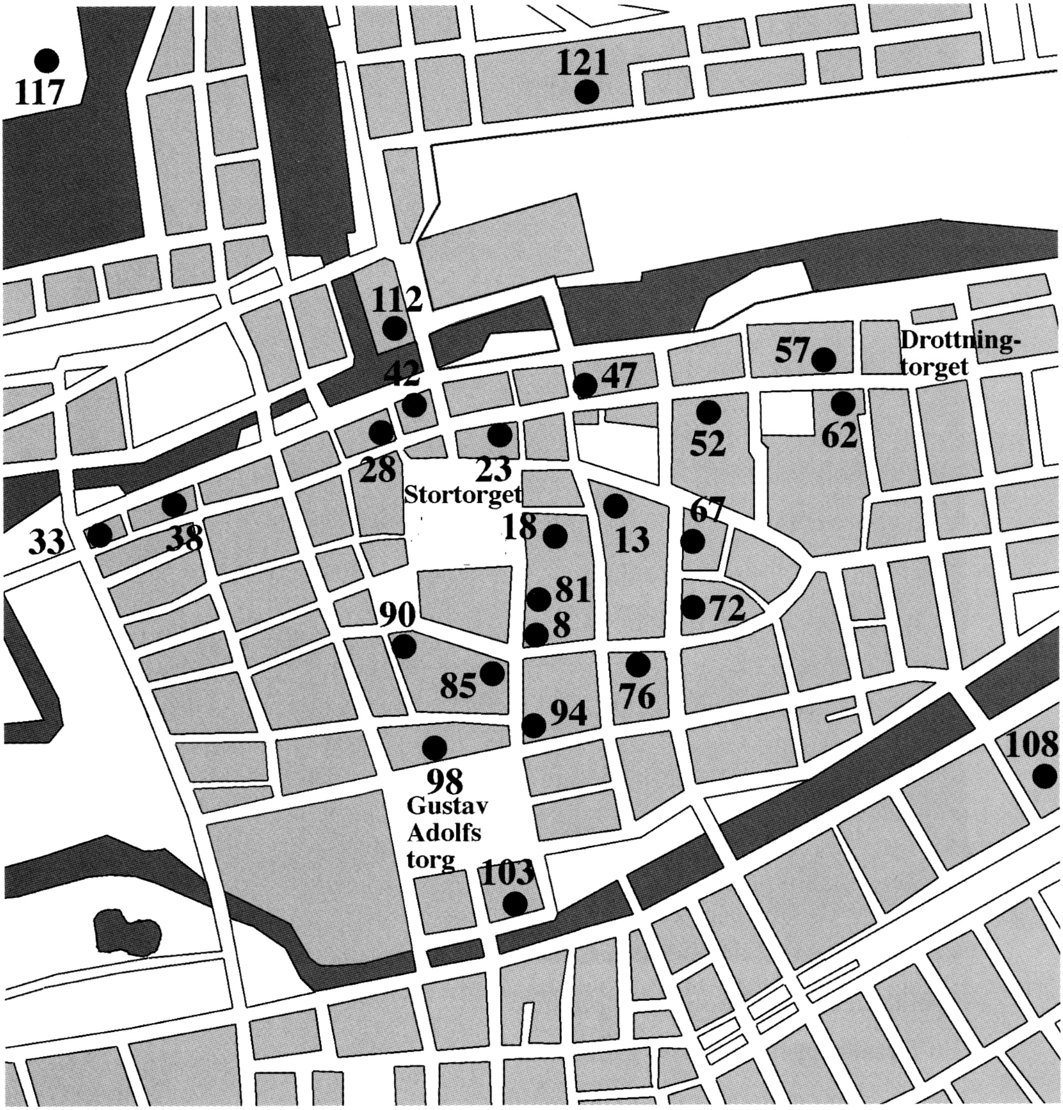
En historisk rundvandring i en gammal stad

Malmös livsnerv, Södergatan, förevigad en tidig eftermiddag när seklet var ungt.

Förlag: Stenshög AB
Foto: Sven Rosborn & Malmö stadsarkiv & Malmö museer
Formgivning: Sven Rosborn
Tryck: Team Offset, Malmö 1996
ISBN: 91-973010-0-0

Innehåll

Karta över Malmö innerstad med sidhänvisningar till de olika kapitlen.

Förord

Fasader i en stad kan tala många språk. De är skal som står mellan människor, en gränszon mellan ute eller inne, kanske mellan kyla och värme. De är också en historisk förmedling mellan nutid och dåtid. Hur mycket historia döljer sig inte bakom fasadernas betong, plåt, tegel eller putsytor? Att luta sig mot en vägg eller känna den sträva tegelytan under fingrarna och veta att just denna vägg fanns redan när någonting en gång utspelades. Att fundera över hur huset såg ut som låg här tidigare ... Vilka människoöden har en gång utspelats just här? Historien bakom dessa hårda fasadskal kan verkligen fånga intresset på många sätt.

I dag sprudlar det av liv bakom de flesta av Malmös fasader. En företagsdirektör har kanske sin arbetsplats i ett gammalt rum i ett nyrenoverat hus, i samma rum som stadens store kulturmecenat för hundra år sedan hade sin verksamhet. Vet gästerna vid ett av stadens större hotell att för sexhundra år sedan låg en berömd badstuga på samma plats där idag den moderna hotellobbyn ligger?

Nutid och historia ... Det som var och det som är flyter ihop och blir till historia och historier som vi idag kan vara stolta över. Det handlar om vårt gemensamma kulturarv.

Denna bok skildrar historiska nedslag på många platser i Malmö city. Boken är en rundvandring i stadens långa historia men också en presentation av några av de företag, institutioner och näringsidkare som idag verkar i miljöer där historien finns nära.

Malmö 1996-10-01

Lars-Olof Georgsson
Sven Rosborn

Chokladkungens borgarhus blev ett charmigt hotell

Gästerna på Hotell Baltzar vid Södergatan - Baltzargatan kan verkligen känna historiens vingslag! Under medeltiden låg tomten i skuggan av dåtida Söderport, som fanns i korsningen Södergatan-Balzarsgatan. Och gatan framför hotellet var då Malmös torg - Stortorget kom till först på 1500-talet. På torggatan mötte stadens borgare Söderslätts bönder för att köpa matvaror. Det gällde att hugga säljarna just innanför porten - utanför den fick ingen handel ske!

Utmed Baltzarsgatan löpte under medeltiden Malmös södra vallgrav. Kvarteret, som i dag heter Claus Mortensen efter Malmös store reformator på 1500-talet, hade en fin adlig stämpel. I ägarförteckningar från medeltiden möter vi en provkarta på skånska riksadeln. Faktiskt var det så att en adelsman ägt nuvarande hotelltomten. Riddaren Claus Bilde krävde 1549 av Anne, änka efter borgaren Hans Rottermund, 447 daler som hon hade i gäld på grund av hennes salige makes slarv. En augustidag det året gick svennen Lauritz Själlandsfar till Malmö rådhus och krävde att få ta över gården för sin herre Claus Bildes räkning. Efter det han lovat att årligen betala jordskatten på fem mark till kyrkan, kunde han köra ut den arma änkan och barnen!

När Stortorget anlagts och Malmös nuvarande rådhus, båda var då störst i Norden, var klara 1546 blev Södergatan Malmös verkliga paradgata. Ett tecken på detta var när den mäktige adelsmannen Björn Kaas, länsherre på Malmöhus, 1574 köpte gården. Björn Kaas stod i hög gunst hos danske kungen Frederik II och han var just i färd med att utöka sitt egendomsimperium i Skåne. Att äga en tomt i Malmö vid den attraktiva Södergatan var inte fy skam. Grannen i norr var Jacob Persen, borgmästare, grannen på andra sidan Baltzargatan var borgmästaren Peder Pofwelsen och lite längre ner på Baltzargatan ägde Niels Matsson borgmästare ett antal småhus, s.k. bodar. Tala om maktcentra i dåtida Malmö!

Tomten är en hörntomt som i söder gränsar till Baltzarsgatan. Men vem var då denne Baltzar, som gett sitt namn åt både gatan och hotellet? Det finns faktiskt två personer att välja mellan. I slutet av 1600-talet ägde Baltzar Bagare några bodar mot Baltzarsgatan, strax bakom dagens hotell. Den andre Baltzar hade inget med bakning att göra. Han var en rik präst vid domkyrkan i Lund. Ärke-djäknen Baltzar Jacobsen hade vid mitten av 1500-talet skapat sitt eget fastighetsimperium i södra Malmö. Djäknegatan strax bortom

Södergatan i början av 1860-talet. Hultmans höga korsvirkeshus med sin stora veranda dominerar gatumiljön.

Baltzarsgatan har fortfarande sitt namn efter denne kyrklige fastighetsspekulant!

En lite udda figur dyker upp som ägare av tomten under tidigt 1600-tal. Han hette Didrich och var bardskär, en dåtida frisör och skäggklippare. Ett blodigt jobb, för bardskäraren gjorde också kirurgiska ingrepp. Didrich tillbringade sin mesta tid i huvudstaden Köpenhamn, men svingade ibland sin kniv vid Södergatan i Malmö. Grannsämjan kom på skam året innan Gustav II Adolf stupade vid Lützen. I den enorma rännstenen framför gården skulle normalt framflyta en sörja av träck, gyttja och avloppsrester. Detta öppna dike fortsatte nedåt Baltzarsgatan och rann slutligen genom en murad trumma ut i vallgraven. Nu hade emellertid gårdens ägare struntat i att hålla rännan ren. Avloppet flödade över och Södergatan var sig inte längre riktigt lik. Vilket bråk det blev! Stadens män fick besiktiga och svordomarna har nog haglat över gårdsägarens lathet.

Under de så kallade skånska krigen på 1670-talet invaderade danskarna Skåne. Malmö belägrades och många gårdar blev sönderskjutna - bland dem fastigheten på "vår" tomt. År 1682 köpte boktryckaren Vitus Habereger och hans hustru Lene Grå husruinen och byggde nytt. Under tio år trycktes här för det mesta byråkratiska svenska skrifter. Vitus var nämligen anställd som guvernörens boktryckare. En kuriosa var att boktryckaren inte behärskade svenska. Denne Vitus var nämligen en invandrad ungersk adelsman.

Huset stod kvar till 1760. Då revs det och i stället byggdes en stor korsvirkesgård. Beställare var handelsmannen Petter Dahl, och boningshuset mot Södergatan ansågs vara bland det största och ansenligaste i denna del av staden. Gården blev fotograferad på 1860-talet. Det är en varm sommarmorgon. Petter Dahls höga korsvirkeshus ligger här, präktigt och stort. Framför den högt placerade ytterdörren skjuter en stor veranda ut i gatan.

År 1881 köpte handlaren John Hultman den gamla korsvirkesgården och började i en byggnad på bakgården en lönande tillverkning av choklad och konfekt. Firman hette mycket riktigt Hultmans

Hotell Baltzar vid Södergatan i kvarteret Claus Mortensen.

Choklad & Konfektfabrik. Det var vid den tiden som arbetarna i Malmö började organisera sig och Baltzarsgatan kom i blickfånget. På Hotell Stockholm, lite längre ner på gatan, talade August Palm om något nytt, som kallades socialism. Och på Hultmans chokladfabrik bildades en fackförening för chokladindustrin. Tolv unga kvinnor la ner sitt arbete på fabriken och krävde att veckolönen skulle öka från sju till åtta kronor. I två veckor pågick strejken och på dagarna trängdes folk på Baltzarsgatan. Till slut enades fabriken och de strejkande. Sen tillverkades det chokladpraliner och godsaker i allt större omfattning.

John Hultman rev 1898 korsvirkeshuset mot Södergatan och byggde i stället det nuvarande huset. Det blev ett femvåningshus, värdigt en chokladkung. Uppförandet gick snabbt, redan 1899 var huset klart. Arkitekt var Theodor Wåhlin, en herre som ritade många hus i sekelskiftets Malmö och senare blev domkyrkoarkitekt i Lund. Det nya huset byggdes som butiks- och kontorshus, men innehöll också två stora lägenheter, varav den ena beboddes av familjen Hultman. Byggnaden är i eklektisk stil och rikt ornamenterad i tegel och natursten.

1926 byggdes de två bostadsvåningarna om till ett pensionat, som ägdes av Agda Bäckström. Hon hade börjat i mindre skala redan 1917, men från 1926 disponerade hon större utrymmen tack vare de två lägenheterna. Hotellverksamheten utökades 1985 till att omfatta hela byggnaden ovanför bottenplanet och hotellet fick nu namnet Baltzar. Fasaden är på bottenvåningen välbevarad, de övre våningarna har emellertid förvanskats en del sedan huset byggdes. Bland annat har originalfönstren på hela fasaden bytts till nya med aluminiumprofiler.

Sedan några år drivs Hotell Baltzar av Siv och Ingvar Gustafsson. De har skapat en anläggning med äldre, charmfull stil, där man låtit chokladkungens gamla rum i viss mån återuppstå. Varje rum har sin egen utstrålning med nischer, burspråk och unik konst på väggarna. Huset ägs av AP-Fastigheter.

Här låg en medeltida badstuga och ett gammalt reningsverk

Själbodgatan, där i dag bland annat Länsrätten i Malmöhus län och Tingsrätten finns, har varit med sedan Malmö grundades! Kvarteret heter von Conow.

Det var cirka år 1250, som Malmö blev stad. På en vindpinad sandrevel ut mot Öresund anlade troligtvis ärkebiskop Jacob Erlandsen ett litet samhälle kring en kyrka och ute på stranden ett runt försvarstorn i tegel samt en brygga. Detta blev början till dagens storstad.

Parallellt med stranden löpte en gata, den som idag är Adelgatan-Östergatan. Söder om gatan låg kyrkan och utmed kyrkogårdens södra sida lade man ut Själbodgatan. Detta var således platsen för det äldsta Malmö. Spänningen var därför stor, när arkeologerna 1975 grävde ut den tomt, där i dag länsrätten har sin byggnad. Utgrävningen blev också en av de mest givande någonsin i stadens historia!

Tre och en halv meter kulturlager, bestående av gödsel-, avfall- och påfyllnadslager, täckte den ursprungliga markytan. Genom att frilägga de gamla diken som avgränsat Själbodgatan genom tiderna, kunde gatans södra begränsning följas ända ner till mitten av 1200-talet. Från gatan har det gått små smala gångvägar, så kallade "gyden", in i kvarteret. En smal, nedgrävd ränna, vars väggar täckts av kasserade delar till skeppssidor, löpte utmed ett sådant gyde. I botten hade man noga flätat ris, vilket inte tyder på någon vanlig avloppsränna. I stället har rännan antagligen transporterat dricksvatten från den porlande källa, som under medeltiden funnits strax väster om S:t Petri kyrka.

Malmös äldsta "reningsverk" påträffades också på tomten. Via borrade träledningsstockar har vatten från Pildammen nått många av stadens viktigare fastigheter. Träledningssystemet lades ut i slutet

Von Conowska ladugården vid Själbodgatan, hem för de fattiga i staden.

av 1500-talet och var faktiskt i bruk ända till mitten av 1800-talet. Genom att här och var koppla in en tunna mellan trärören kunde grövre partiklar falla till botten. Vattnet blev klarare men knappast renare vad gäller bakterier. Den framgrävda vattentunnan från länsrättstomten var från 1700-talet och så välbevarad att den kunde tas tillvara av Malmö museer.

Även rester efter den badstuga, som under 1400- och 1500-talen fanns på tomten, påträffades. År 1434 kom denna badstuga i S:t Petri kyrkas ägo. Prästerna köpte badinrättningen av en badmästare Kuntze. En malmöläkare, som hette Henrik och som även var smed(!), skrev vid 1500-talets mitt att "bad, om det rätt brukas, är nyttigt men döden kan likväl följa därav". Det verkar ha varit lite si och så med hygienen på den tiden! Att tvätta ansiktet mer än två gånger i månaden ansågs t.ex ytterst skadligt!

I badstugorna var det bastubad som gällde. På äkta nutida finskt sätt piskade man sig med löv och ris. Koppslagning hörde också till ett normalt bad. Sådan koppslagning, eller blodtappning, ansågs skydda mot de flesta sjukdomar. På grund av det osedliga leverne, som utspelades i badstugorna, stängde man bland annat denna badstuga på 1600-talet.

Det var uteslutande korsvirkeshus som fanns i kvarteret under 16-1700-talen. I husen fann man hantverkare och andra medelklassborgare. På motsatta sidan gatan, inne på kyrkogårdens mark, låg de s.k. Själbodarna. I en lång, smal husrad utmed gatan var små rum inrymda som de fattiga och orkeslösa kunde bo i. Det var omsorgen om dessa de svaga i samhället som fick hovjunkaren D.C. von Conow att instifta Malmös äldsta sociala stiftelse, med samma namn som instiftaren. På tomten söder om Själbodgatan inrättade han genom testamente år 1753 ett stort gårdskomplex där 45 fattiga och ålderstigna kvinnor, mestadels av arbetarklassen, fick fri bostad med bränsle samt vid jultiden ett mindre kontant understöd. Testamentet utökades 1791. Den "von Conowska ladugården", som den kallades, bestod av två fastigheter vid Själbodgatan på ungefär den plats där i dag den inre gården till länsrätten och tingsrätten finns. Under första världskriget flyttade stiftelsen till modernare byggnader i en annan del av Malmö.

Längs Själbodgatan byggdes under 1930-talet ett par större fastigheter, som finns kvar i dag och bland annat inrymmer S:t Petri kyrkas församlingshem. Länsrättens nuvarande hus stod klart 1984 med Per W. Persson som arkitekt.

Domstolsväsendet har sin historia så långt tillbaka som vi överhuvud taget har skriftligt källmaterial. I en medeltida stad som Malmö, var det självklart av stor betydelse att lag och rätt efterlevdes. I princip varje måndag samlades domstolen utanför rådhuset. Det äldsta rådhuset låg direkt norr om S:t Petri kyrka, alltså endast ett högt stenkast från Länsrättens byggnad. Det var viktigt med att medborgarna hade insyn i rättsförhandlingarna och därför skedde de under bar himmel. Domare och tingmän satt på stockar som utlagts i en

fyrkant. De kallades därför "stockemän". Brottslingen som skulle dömas fick stå inne i fyrkanten. Straffen var mycket olika vår tids. Fängelse fanns inte utan man dömde till förnedring inför folket eller avrättning.

Straffen var obeskrivligt grymma. Det lättaste var att sitta i stocken eller att piskas av bödeln. Tjuvar skar man gärna av örat och lösaktiga kvinnor påhängdes en tung järnkedja med stenar och piskades av bödeln ut ur staden. Män kunde dömas att, endast iklädd en trätunna med gavelhål för huvudet, vandra gata upp och gata ner i sällskap med bödeln.

Det simplaste sättet att avrättas var att brännas. Detta grymma hantverk sysslade bödeln med ute på Kirsebergsbacken. Att hängas eller

Länsrättens och tingsrättens gård i kvarteret von Conow.

begravas levande var kanske inte heller så "fint", inte i jämförelse med halshuggning. Detta ansågs hedrande och det finns uppgifter på att fångar som dömts att hängas, men blivit "benådade" att halshuggas, blivit en aningen gladare! Det är tur att vi numera lever under mera civiliserade former.

I Sverige finns idag 24 länsrätter. Det är till länsrätten, som ett mål i allmänhet först kommer. Man behandlar mer än trehundra olika måltyper. Länsrätterna är första instans bland de allmänna förvaltningsdomstolarna, som i övrigt är fyra kammarrätter samt regeringsrätten. Dessa domstolar har till främsta uppgift att lösa konflikter mellan enskilda och myndigheter, kommuner etc. Vanliga måltyper är skattemål, socialtjänstmål, socialförsäkringsmål samt mål om tvångsvård av barn och missbrukare.

Bland de allmänna domstolarna är tingsrätten första instans i praktiskt taget alla mål. Det finns 97 tingsrätter i Sverige. Dessa varierar mycket i storlek. Stockholms tingsrätt har över åttio ordinarie domare, medan andra tingsrätter bara har ett par domare. Vid tingsrätten finns ett antal lekmannadomare, som kallas nämndemän. Dessa väljs av kommunfullmäktige i de kommuner, som ingår i tingsrättens domkrets. Mandatperioden är tre år.

I gillesbröders glada lag

Inne i den gamla Kompanigatan, granne med Malmö rådhus, ligger Kompanihuset, en av stadens klenoder. Den lummiga, kullerstenslagda gården andas historia. Långt under kullerstenen finns lämningar från Malmös allra äldsta tid, från 1200-talet. På det stora klocktornet vid gatan har Malmö stad låtit sätta upp en inskriptionsplatta med en dikt av stadens store poet, Anders Österling. Klocktornet byggdes samtidigt som Kompanihuset renoverades i början av 1970-talet. Dikten var Anders gåva till Malmö:

"Hör klockorna de sjunga, om hur vår gamla stad, förblir den ständigt unga och vaknar arbetglad. Här byggde våra fäder vid brus av Öresund, ett värn mot hårda väder, ett hem på Skånes grund ...".

Den lilla öppna plats, där på detta sätt Malmö hyllas, är omgiven av hus från olika sekler. Många av husen ägs och vårdas ömt av Malmö stad. Ut mot Kalendegatan finns det gamla ärkebiskopshuset från 1400-talet, här finns också Bejerska huset från 1700-talet. Men pärlan bland byggnaderna är ändå Kompanihuset.

Huset byggdes under 1520-talet. Vem byggmästaren och ägaren var är för alltid höljt i historiens dimmor. Eftersom huset är en minikopia av det ståtliga Malmöhus, uppfört 1525-29, är det inte otroligt att en av kungens betrodde män låg bakom bygget. Troligtvis har huset från början varit tänkt som en s.k. "sögningegård".

"Sögningegårdar" var beteckningen på adelns hus inne i Malmö. Under 15-1600-talen var den skånske adeln tvungen att någon eller några gånger om året vistas vid kungen hov i Köpenhamn. Färden över Öresund kunde dock vara besvärlig och man blev oftast tvingad att bida tid för bättre väder i Malmö. Ville man då ha en ståndsmässig bostad - begreppet hotell var ännu inte uppfunnet - var det bästa sättet att själv äga ett hus att söka sig till - en "sögningegård". I samma kvarter som Kompanihuset fanns under 1500-talet ett fler-

Kompanihuset i början av 1900-talet. Huset var stadd i djupt förfall men trots det räddades det till eftervärlden

tal sådana gårdar; alla placerade långt inne på tomterna och på så sätt skyddade, då de oftast stod tomma.

Innan Kompanihuset hunnit bli färdigbyggt skiftade det emellertid ägare. En noggrann arkeologisk undersökning av huset har gett besked om att rumsindelningen förändrats under byggets gång - från en bostads planlösning till ett samlingshus. Det var det danska kompaniet som tagit över huset och gjort om det till ett gilleshus. Kompanihuset är faktiskt ett av de bäst bevarade gilleshusen som idag existerar från det gamla Danmark. Det danska kompaniet var en sammanslutning av de danska köpmän, som kom till Malmö för att handla. För att kunna hävda sig mot de inhemska borgarna och stadens råd, gick man samman i ett gille. Till gilleshuset fördes dyr-

barare varor och här hölls sammankomster och fester. Om väggar och valv inne i Kompanihuset kunnat tala! Då skulle den osminkade historien träda fram. Så många skratt, så mycket gråt och så många intriger och mycket falskspeleri som då skulle ha avslöjats. Interiören i huset lockar till sådana funderingar. Miljöerna är bland de bättre som speglar stadens historia. Nere i källaren trängs vinflaskor i långa rader. Andäktiga vinprovarsällskap testar druvsaften i det kyliga, valvtäckta rummet.

Bottenvåningens golv är minst sagt ojämnt. Men det får det gärna vara, eftersom detta är Malmös äldsta tegelplattegolv som fortfarande används. De flesta av plattorna har aldrig bytts ut eller ens lyfts, sedan de lades dit på 1520-talet. Bakom en bastant dörr göms en i väggen inbyggd toalett. En murad ränna mynnar i ett underjordiskt rum och här har gödseln blivit liggande. Toaletter användes på 1500-talet till mycket, bl.a. som slaskbehållare. Hur många intressanta saker hittar man inte i dessa toaletters behållare under jord. I Kompanihusets ligger fortfarande kvar rester efter dricksglas, träsaker och keramik. De bidar sin tid i väntan på framtida arkeologer.

De två spisarna i salen är båda prov på skickliga stenkonstnärer från 1600-talet. Den ena gavelspisen har ett stenöverstycke med ägaren och ägarinnans initialer: Willum Efvert Dichmand och hustrun Karine Pedersdatter. Spisen är uppsatt på 1630-talet och andäktigt läser man den långa latinska inskriptionen. En översättning skulle bli ungefär på detta sätt: "Vad allt Gud vill, giver han och borttager allt i sin ordning. O, rättvise och på samma gång givmilde Gud." Tydligen var de båda makarna gudfruktiga, vilket inte var ovanligt vid denna tid. Efvert själv bär upp spisens ena sidostöd. En tämligen spinkig man med pipskägg och mustasch. På andra sidan ståtar hans kära hustru, en kvinna av betydligt fylligare kroppsrymd. Ja, man skulle våga påstå att hon varit tämligen fet!

På andra gavelväggen står en spis från samma tid, men från ett helt annat hus i staden. Den vackra spisomfattningen kommer nämligen från det s.k. Kronomagasinet vid Adelgatan. Spisen togs till vara av Malmö museum, när huset revs på 1870-talet och hundra år senare murades den upp här i Kompanihuset. Den pryder sin plats. Dess

forna ägaren har varit mera rakt på sak vad det gäller religiösa tankar: "Efter denne tid enn anden tid". På de utskjutande konsolstenarna finns två indianhuvuden vackert uthuggna. Då 1600-tals ägaren, Jacob Clausen, hade handelsförbindelser med Nya Danmark, den danska kolonin i Amerika, är det kanske inte så underligt, att

Kompanihuset vid Kompanigatan i kvarteret Claus Mortensen.

det finns indianhuvuden på spisen. De sitter här i Kompanihuset, Skånes äldsta indianframställningar.

Via trapptornet kommer man upp i övervåningen. Vid utgrävning av golvet hittades rester efter en mellanvägg, som delat rummet mitt av. Platsen är i golvet markerat med en tegelstensrad. Väggen har varit av korsvirke och på dess putsade ytor har det funnits vackra väggmålningar. Delar av putsfragmenten har kunnat sättas ihop, bl.a. har ett solansikte bevarats. Ytterst få rester av målningar har bevarats på väggarna, endast svaga spår efter en form av kvadratiska perspektivmönster. Sådana mönster var vanliga på 1500-talet. Höjer man blicken, kan man svagt skymta ett svart pilmönster på de friliggande takbjälkarna. Taket kunde vid restaureringen räddas tack vare snickarnas envishet. Bjälkarna var nämligen uppruttna i ändarna, men genom att infoga nytt trä möter idag samma pilar besökaren som de alltid gjort under husets långa historia.

Kompanihuset ägs av Malmö stad. Det fungerar förträffligt som sammanträdes- eller föreläsningslokal och det står var och en fritt att för ett överkomligt pris för någon eller några timmar hyra in sig i denna miljö. På köpet får man en del av Malmös historia, som inte går av för hackor och som är svår att beskriva. Den måste upplevas!

Borgmästaren byggde ett palats - sedan tvingades han fly!

Platsen för en av Adelgatans vackraste 1800-talsbyggnader döljer en spännande historia. Fastigheten bildar hörnhus i kvarteret Residenset ut mot den lilla Kansligatan och har adressen Adelgatan 6.

Kvarteren på ömse sidor om Adelgatan var under mer än ett halvt årtusende bland de mera förnäma i Malmö. Här bodde troligtvis redan från sent 1200-tal guldsmeder, rika präster, rådmän och borgmästare. En av de sistnämnda var Hans Michelsen, borgmästare under Malmös lysande epok i början av 1500-talet.

Hans Michelsen var stor affärsman och borgmästare. År 1517 kom han med i kung Christian II:s regering och var kungens främste rådgivare. Strax efter Stockholms erövring och blodbad kallade Christian II i Stockholm till sig fyra av de rikaste och mest ansedda köpmännen i Köpenhamn och Malmö, däribland Hans Michelsen. Kungen rådgjorde med dem om att starta ett stort nordiskt handelskompani, som skulle ha faktorier i Stockholm, Köpenhamn, vid ryska gränsen i Finland samt i Nederländerna.

Det var Gustav Eriksson Vasa som omintetgjorde dessa planer, när svenskarna reste sig mot danskarna. Christian II:s politik förde till krig med Lübeck och öppet uppror i Danmark. Hans farbror, hertig Fredrik av Holstein, hyllades som kung. Endast Köpenhamn och Malmö blev Christian trogna. Den 1 april 1523 steg kungen ombord på sin flotta i Köpenhamn för att i Nederländerna värva trupper och slå ner upproret. Med ombord på kungaskeppet var Hans Michelsen. Han skulle aldrig återvända till Malmö!

Hans Michelsen lämnade kvar sin familj och ett färdigbyggt "slott" mitt i Malmö. Hans bostad, stor som Glimmingehus, skulle fram till slutet av 1800-talet vittna om borgmästarens rikedom. Själva bostadshuset låg direkt mot den tomt, där Vasakronans fastighet i dag står. Endast cirka tio procent av Malmös hus under 1500-talet

var av tegel, resten var byggda i korsvirke. De forna burgna ägarna i nuvarande residenskvarteret bodde emellertid ståndsmässigt. Här var husen ut mot Adelgatan i norr av bränd lera. Den rike köpmannen Sander Wentuns stora stenhusgård omtalas till exempel 1543 och rådmannen Jacob Rasmusen var gårdsägare i början av

Adelgatan vid en kvällsstund i slutet av 1800-talet.

1600-talet. År 1658 tvingades skåningarna hylla en svensk kung, Karl X Gustav, och snart flyttade svenska ämbetsmän till staden. Gustaf Otto Stenbock blev svenske kungens förste man i Malmö. Han hyrde 1659 in sig hos den rike borgaren Fadder Loch i övervåningen på hans hus mot Stortorget. I dag är detta den västra delen av Residenset. Fadder Loch var då i byggartagen. Hans tomt sträckte sig tvärs genom hela kvarteret. Ut mot Adelgatan i norr lät han riva den gamla medeltida bebyggelsen och här uppfördes ett stort, präktigt tegelhus. Huset upptog en stor del av den yta, som i dag motsvarar Vasakronans byggnad.

Fadder Loch fick efter några år en ny hyresgäst, Gustav Banér. Denne erlade första årets hyra, men struntade sedan i sådana världsliga ting. När Fadder Loch började bråka, körde gästen helt enkelt ut ägaren. Ilskan mot svenskarna blev ägarens undergång. Vid det nya kriget mellan Sverige och Danmark 1675 anslöt sig Fadder Loch till danskarna. Han stupade i det blodiga slaget vid Lund ett år senare.

Svensken Johan Gyllenpalm blev genom sin tapperhet vid danskarnas försök att storma Malmö 1677 utnämnd till justitiepresident i staden. Han var då redan ägare till Fadder Lochs forna gård. Vid hans död övertogs gården av svenska staten som säkerhet för en skuld. Fastigheterna hade därmed kommit i statens ägo för gott! Ett par av husen blev på 1730-talet landshövdingeresidens och är så än i dag. I huset mot Adelsgatan förlades bl a soldater.

När Oscar I 1848 vistades i Malmö, var han förgrymmad över de dåliga representativa lokaler, som bjöds i residenset. Överintendentämbetet avlossade, antagligen på kunglig befallning, en grov salva om missförhållandena:
"Dessa trånga, oregelbundna belägna och med stall och uthus sammanblandade lokaler, är i sanning icke egnade att ingiva utlänningar, som talrikt dit inkomma för att erhålla sina pass viserade, något fördelaktigt begrepp om Sverige".
Överintendentämbetets påpekande ledde till att en del ombyggnader kom till stånd invändigt. Det tog tid, men i mitten på 1870-talet hade man kommit så långt att det beslutades om att bygga ett nytt

så kallat landstatshus eller landskanslihus för länsstyrelsen. Den gamla bebyggelsen utmed Adelgatan fick ge vika. Som arkitekt anlitade man dansken C.F. Rasmussen. Han arbetade en del i Malmö och hade tidigare ritat Hotel Kramer vid Stortorget. 1877 kunde stolta tjänstemän flytta in i moderna lokaler med ordentlig takrymd. Därmed hade residenskvarteret nått den representativa status, som Oscar I och Överintendentämbetet efterlyst tidigare.

Byggnadens vackra hörntorn är ett minnesmärke över en annorlunda del av Malmös historia. Från sitt tjänsterum på andra våningen omhuldade nämligen under åren 1886-1912 lanträntmästaren Sven Magnus Lovén stadens duvor från fönsterblecket. Denne välgörare "avlade" här fram dagens fåglar, som ställer till besvär för fastighetsägare runt Stortorget. Av turisterna betraktas de dock numera som ett pittoreskt inslag i malmöbilden!

Inne på gården har det i över hundra år stått ett mullbärsträd, som numera är en botanisk raritet. Någon gång på 1880-talet planterade dåvarande landshövdingen Gotthard Wachtmeister och hans fru trädet vid väggen till landstatshuset öster om porten mot gatan. Där har trädet växt och överlevt åtskilliga landshövdingar. Mullbären från trädet var för övrigt kung Gustaf VI Adolfs favoritdessert vid hans besök i Malmö.

År 1994 planterades ett nytt mullbärsträd vid sidan av det gamla. Den ädle givaren var friherre Bengt Bennet, vars morfar var landshövding Wachtmeister och trädet planterades utifall det gamla skulle försvinna av ålderssvaghet. 1931 flyttade länsstyrelsens tjänstemän över till det nya bygget vid Kungsgatan. Sedan blev det olika hyresgäster i byggnaden. Här hittade man bland annat en tyggrossistfirma och här bodde residensets vaktmästare. 1992 flyttade Vasakronan in i huset, som idag också inrymmer Civilbefälhavaren.

Vasakronan har på ett pietetsfullt sätt restaurerat den gamla länsstyrelsebyggnaden och bland annat målat den utvändigt i de färger, som huset ursprungligen hade. Inuti har man gått fram med varsam hand och återskapat mycket av den vackra 1870-talsinteriören.

Vasakronans hus vid Adelgatan i kvarteret Residenset.

Bland myntmästare och skolelever i Dringenbergska gården

I östra delen av kvarteret Jörgen Kock, vid Norra Vallgatan - Frans Suellsgatan - Västergatan, har Beijers ett antal historiskt mycket intressanta fastigheter. En av dem är den Dringenbergska gården, en gård med Malmös äldsta synliga historia!

Den vackra husraden i kvarteret Jörgen Kock ut mot Norra Vallgatan när seklet var ungt.

Ja, så skulle man faktiskt kunna rubricera denna hörngård vid Västergatan-Frans Suellsgatan-Norra Vallgatan. Den så kallade Dringenbergska gården har en sammanhängande historia från Malmös i dis dolda äldsta tider fram till nutid. I ett spännande källarkomplex finns historien dokumenterad.

Via en trappa inne på gården når man ner i källarmuseet. Dess rariteter är byggnadsdelar efter troligtvis S:t Petris kyrkas föregångare från mitten av 1200-talet. När hörnhuset mot Västergatan uppfördes under slutet av 1300-talet, återanvände man några så kallade pelarkapitäl från den äldsta S:t Petri kyrka. Byggnadsdelar, som burit upp kryssvalv i den rivna kyrkan och som sedan kom till användning i hörnhusets källare. Detta lät sig väl göras, eftersom S:t Petri kyrka vid denna tid och en bit in på 1400-talet ägde Dringenbergska gården.

Husen på den här tomten har under hundratals år varit bland de mest attraktiva i Malmö. Utmed Norra Vallgatan löpte förr den höga strandmuren av tegel och här låg stadens ståtliga Färjeport mitt framför Frans Suellsgatan - eller Färjestredet, som det då hette. Detta var det viktigaste av de porttorn, som ledde från stranden in till staden. Här har tungt lastade vagnforor fört varor från skeppen vid Färjebron upp i staden. Från de påkostade tegelhusens fönster har transporterna in i staden lätt kunnat övervakas av välmående och kanske giriga malmöborgare.

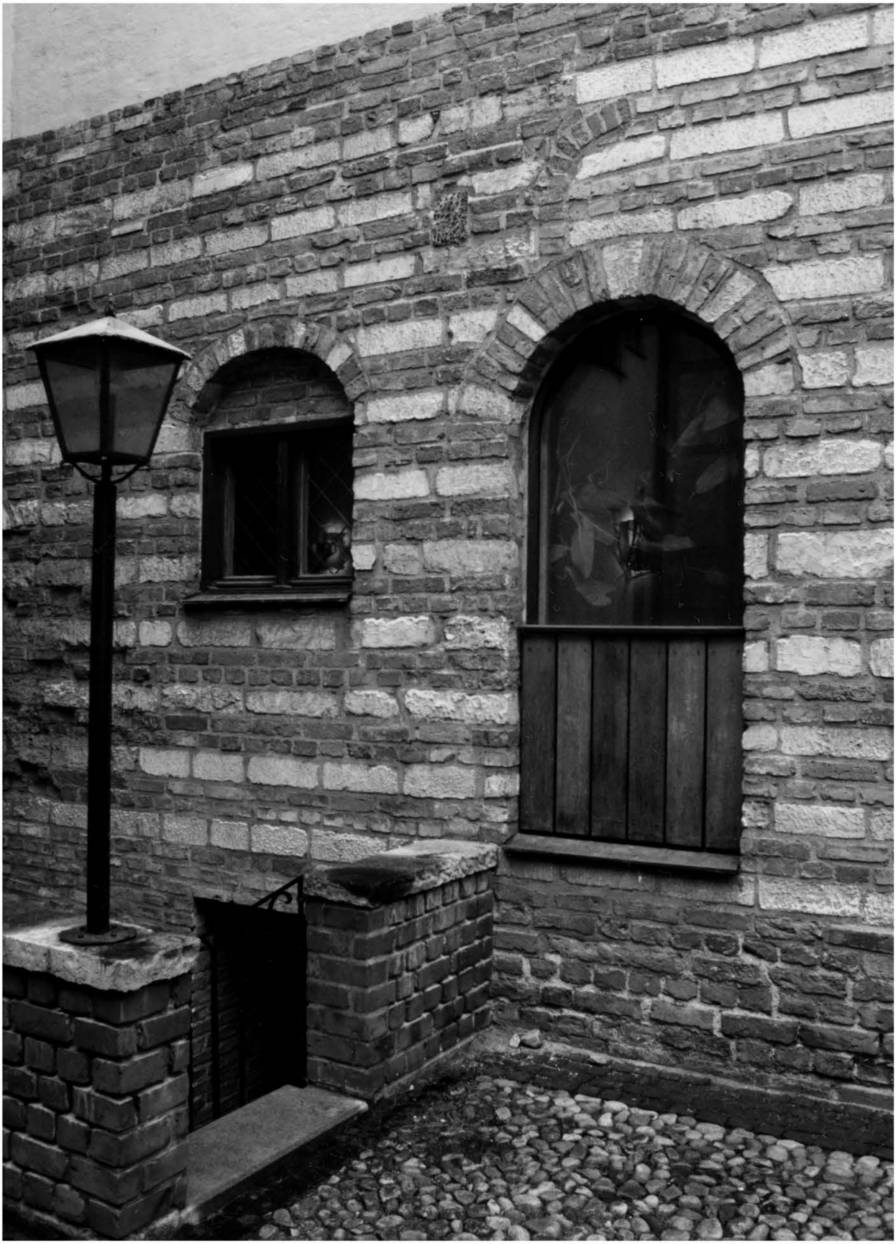
En sådan var Henrik Dringenberg, som vid mitten av 1400-talet ägde Dringenbergska gården. Han framträder plötsligt i det bevarade källmaterialet. På ett ting i Malmö 1457 agerar han som både fogde, myntmästare och domare. Vid tinget detta år fick ett uppseendeväckande sjörövarbrott sin upplösning. Åtta sjörövare hade ertappats i Malmö. De hade emellertid med sitt stulna skepp, som förankrats vid Färjebron, försökt fly till havs och höll norrut genom Öresund. Rådmän och borgare från Malmö hade jagat dem till häst. Då rövarna vänt, hade ett snabbt skepp från Malmö hunnit upp dem i höjd med Skanör. De åtta halshöggs efter tinget på Blosshögen, avrättningsplatsen nära dagens Ribersborg. Huvudena sattes på pålar längs stranden.

Henrik var myntmästare i staden och som sådan var han kungens närmaste man med sin arbetsplats på slottet "Myntergården" längst västerut i staden, föregångaren till nuvarande Malmöhus. Hans forna gård består i dag av inte mindre än fem olika hus från medeltid och 1500-tal. Ett av dessa, med ingång till källarmuseet, har en vacker fasad av omväxlande rött tegel och kritstenar. Samma mönster fanns på Myntergården, kanske är det Henrik som låtit uppföra huset. I den vackra hörnhuskällaren välver sig taket över besökaren på samma sätt som det gjorde för den forne myntmästaren. Här nere är det lätt att framkalla bilden av det Malmö som en gång var.

Efter att under många sekler varit hem för förmögna malmöborgare, degraderades den Dringenbergska gården 1740 till spinnhus. Här fick för brott dömda kvinnor arbeta med att spinna garn till de klädesfabriker, som fanns i Malmö. Att det oftast gått våldsamt till framgår 1743, då en kvinna på spinnhuset var så galen "att åtta man vid vakten haft nog göra till att hålla henne". Som "förbättringsanstalt för lösaktigt folk" skulle husen emellertid endast fungera en kort tid. I slutet av 1700-talet är de åter inredda till värdiga bostäder.

Den 31 oktober 1827 gjorde ett ståtligt följe stopp på Västergatan utanför den gamla gården. Processionen, som bestod av en mängd skolgossar, leddes av stadens höga herrar med ingen mindre än biskop Faxe från Lund i spetsen. Man hade tågat från den medeltida Latinskolan vid S:t Petri och hade nu nått fram till de nya skollokalerna. Äntligen kunde Latinskolan få tillräckligt med stora utrymmen för sin verksamhet! När biskop Faxe öppnade dörren, var det på årsdagen av Luthers uppspikande av sina berömda teser i Wittenberg, vilket noga poängterades i hans entrétal. Kyrkan och lärdomen gick vid denna tid hand i hand.

Vid mitten av 1800-talet var Malmös museum förlagt till Latinskolan. Museet hade grundats 1841 av en pastor Hultman, som ansåg att man skulle ha studiematerial från naturen till undervisningen. När han flyttade från Malmö, packades föremålen ner. 1851 återfanns de i en skrubb av skolläraren Eurenius, som snart offentligt kunde öppna museet i gårdsbyggnadens tredje våning. När Latinskolan 1879 för alltid lämnade Dringenbergska gården för att

Inne på Dringenbergska gården, med ingång från Norra Vallgatan, finns denna vackra tegel- och kritstensmur från 1400-talet. Trappan leder ned till gårdsmuseét.

flytta in i den nybyggda läroverksbyggnaden vid Rörsjön följde museet med.

I början av 1900-talet bodde familjen Kramer i gården, detta trots att man ägde ett ståtligt hotell, som upptog hela det närliggande kvarteret. En del av gårdshusen gjordes faktiskt om till ett hotellannex. År 1938 såldes fastigheten till Försäkringsaktiebolaget Malmö, senare Försäkringsaktiebolaget Skåne. Det var under deras ledning som man varsamt restaurerade gården på 1960-talet.

Beijer, som i dag är ägare till gården, har under lång tid haft sin hemvist i det gamla kvarteret vid Västergatan. Redan tidigt inköpte företaget det Rosenvingeska huset längre västerut. Med varsamma händer renoverades detta unika hus. Genom inköp av Dringenbergska gården gav man även denna gård en värdig framtid.

Dringenbergska gården vid Adelgatan i kvarteret Jörgen Kock.

Från fiskarebebyggelse till hovrätts-byggnader

Vid hörnet av Norra Vallgatan och Slottsgatan finner man Hovrätten för Skåne och Blekinge. Denna rättsliga institution håller till i två byggnader. Dels en äldre, inbakad i bastionen Nyköpings grönska, dels en ny i kvarteret Neptun mitt emot. Båda byggnaderna vilar bokstavligen på det gamla Malmö.

Den äldre byggnaden gränsar i söder till Kungsparken, anlagd på 1860-talet som en av Malmös tidigaste parker. På platsen fanns för övrigt en del av det äldre Malmö, i skuggan av Malmöhus slott, ända fram till det svenska övertagandet av Skåne 1658. Här låg korsvirkeshusen och tegelhusen tätt utmed ett flertal gator men svenskarna beslöt att husen skulle rivas, eftersom kanonerna på Malmöhus behövde fritt skottfält. Också det senmedeltida gråbrödraklostret, senare inrättat till hospital eller sjukhus, strök med i svenskarnas rivningsiver. Än i dag finns det husgrunder kvar under Kungsparkens gräsmattor!

Det var efter denna "hussanering", som bastionerna runt Malmö stadsbebyggelse kom till under självaste kommendanten och krigsveteranen Erik Dahlberghs överinseende. Runt staden grävdes en bred vattengrav och på utskjutande, spetsiga halvöar, bastioner, placerades kanoner till stadens försvar. Bastionen Nyköping är ett minne från den tiden. Under 1700-talet var bastionen en öppen plats där kvinnorna på Gamla Väster kunde breda ut sin tvätt till torkning. Nedanför, i kanalen, byggde staden på 1800-talet en märklig tingest, en stor träflotte med tak och öppna vattenbassänger. Detta var tvättflotten "Försöket". Här kunde fruarna stå och tvätta och banka sin tvätt. Kanalens vatten var allt annat än renligt och "Försöket" blev också endast ett kortvarigt försök.

Utmed hovrättens båda byggnader löper Västergatan, eller som den hette under medeltiden "den lange Adelgaden". Gatan gjorde verkligen skäl för namnet. För lång var gatan! I dag kallas samma gatu-

sträckning Västergatan, Adelgatan och Östergatan. Gatan löpte bara ett stenkast från stranden, parallellt med vattnet.

Innan det nya hovrättshuset i kvarteret Neptun uppfördes på 1970-talet undersökte arkeologerna marken och fick bland annat fram resterna av ett av de äldsta husen. Ut mot den lilla Fiskargatan, som i dag är en öppen plats, hade vid mitten av 1300-talet uppförts ett tvåvånings trähus med källare. Huset var av enkelt slag. Som väggar i källaren hade man använt sig av kasserade båtsidor, troligen från strandade eller upphuggna så kallade koggar!

I bottenvåningen hade man en öppen eldstad med bakugn av bränd lerklining. En våldsam brand hade en gång skövlat huset. Många föremål och hela bakugnen föll då ner i källaren. Vid utgrävningen hittade arkeologerna fisknät och barkflöten med bomärken. Detta tyder på att ägaren i sitt yrkesval gjort skäl för att bo vid just Fiskargatan! Man kan anta att det i stor utsträckning varit just fiskare, som bott i kvarteren Neptun och Fisken.

Under århundradens lopp byggdes det nya hus på platsen. Arkeologerna hittade bland annat i en brunn från tidigt 1700-tal märkliga saker. Av någon anledning hade man använt färskvattenbrunnen som avstjälpningsplats. Här låg till exempel keramik i alla dess former. Man får en känsla av att något hushåll gjort sig av med en komplett köksutrustning på en och samma gång. Av vilken orsak, månne?

En titt i bevarade arkivhandlingar avslöjar att husen i kvarteret hemsöktes av den svåra pesten sommaren 1712. Av Malmös hela befolkning dog närmare en tredjedel på två månader! Kanske är det uppröjningen i ett pestsmittat hus, som gett anledning att dumpa inventarier och fylla igen färskvattenbrunnen?

I en annan brunn, också den från 1700-talet, gjordes ett makabert fynd. I brunnen låg skelettet av en ung kvinna. Hon hade blivit mördad! Och dödsorsaken var uppenbar. Kvinnans kranie var genomborrat av en finkalibrig pistolkula. Då brunnen var djup, kunde endast kraniet tas till vara - brunnens nedre delar med resterna av

Fiskaregatan en eftermiddag någon gång i början av 1930-talet.

skelettet göts därför in i det nuvarande garagets golv. En kuriös omständighet är att polisen sedan kom att utnyttja garaget för sina bilar - ovetande om det anonyma mordoffret under golvet!

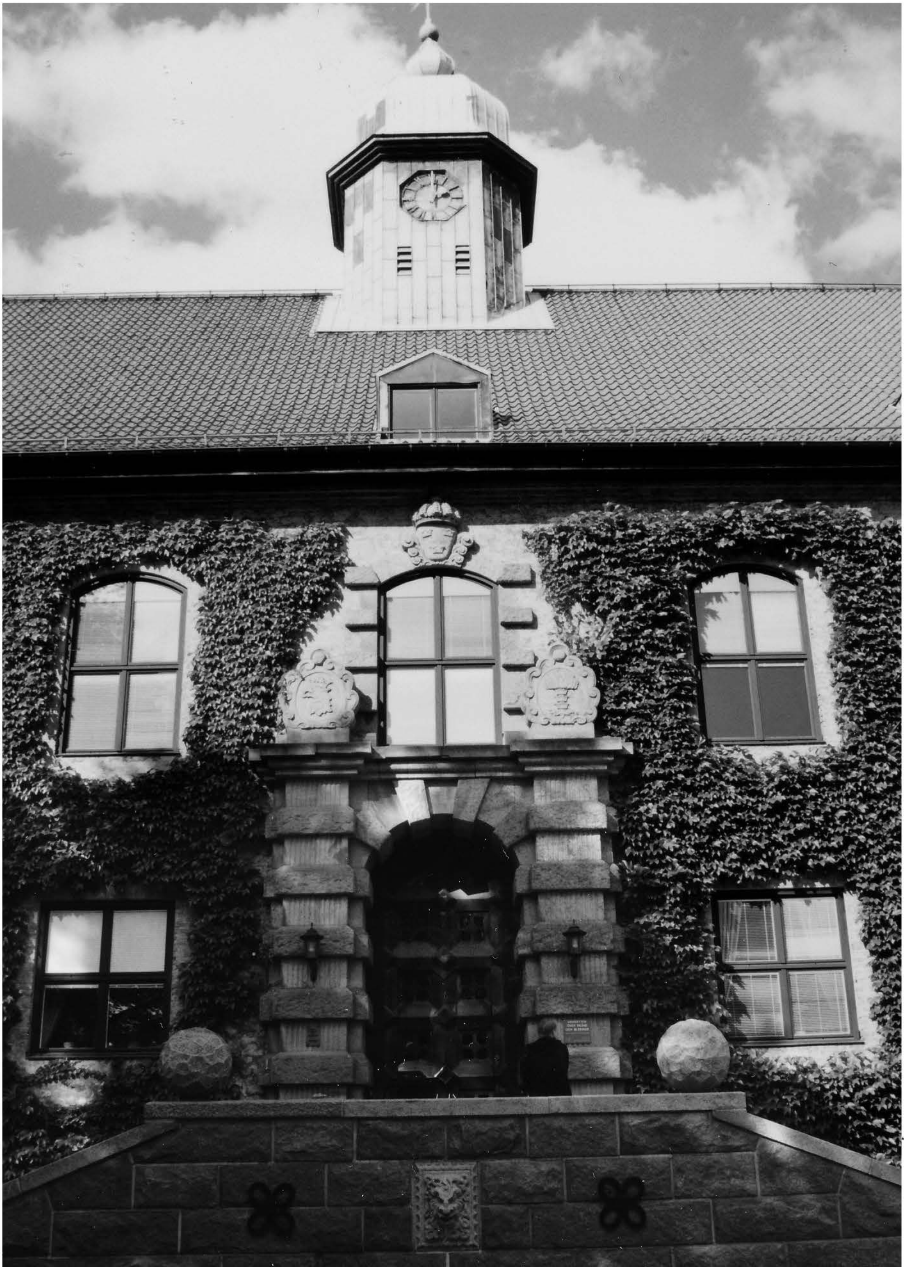
Den äldre hovrättsbyggnaden på bastionen Nyköping blev klar 1917. Det praktfulla huset, i dag en omistlig Malmömiljö, ritades av arkitekten Ivar Callmander. Anledningen till bygget var att Hovrätten för Skåne och Blekinge då flyttade till Malmö från Kristianstad, där den hållit till sedan 1821. Huset byggdes 1956 till med två flyglar mot kanalen i norr och vinden inreddes till tjänsterum. Vid detta tillbygge blottades den breda grunden till medeltidens väldiga strandmur. Efter dokumentation togs en del av murresterna bort medan andra troligtvis bakades in i den nya grunden.

Trots nybygget blev hovrättsbyggnaden snart för trång. Den k-märktes, vilket betydde att man inte kunde bygga till hur som helst. Behovet var emellertid stort att expandera. Vad göra?

Lösningen blev att dåvarande Kungliga Byggnadsstyrelsen inköpte kvarteren Neptun och Fisken öster om hovrättstomten. Den gamla bebyggelsen i dessa kvarter revs och i hörnet av Norra Vallgatan och Slottsgatan uppfördes en pampig tegelbyggnad, ritad av arkitektbyrån Kelfve & Thornberg. Huset blev klart 1978 och dit flyttade, utöver avdelningar från hovrätten också delar av polisväsendet. Numera har polisen flyttat. Femte våningen disponeras av en avdelning inom justitiedepartementet, i resten av byggnaden har hovrätten tjänsterum och flera sessionssalar.

Hovrätten är andra instans bland de allmänna domstolarna, efter tingsrätten. Det finns sex hovrätter i Sverige. De varierar i storlek och är indelade i avdelningar. Om en part är missnöjd med tingsrättens dom, kan han gå till hovrätten.

Hovrättens fastigheter i Malmö förvaltas av statliga Vasakronan.

Gamla hovrättsbyggnaden vid Malmöhusvägen på bastion Nyköping.

Barfotamunkarnas hemvist på väster i Malmö

I kvarteret Fisken låg en gång ett skånskt kloster. Det hela ska ha börjat när franciskanerna, en tiggarmunksorden där munkarna också gick under namnet barfotamunkar, kom över ett litet kapell i staden nere vid den dåtida stranden. En liten notis berättar att det var den givmilde unionskungen Erik av Pommern som 1419 skänkt ett övergivet sillahandelskapell till barfotamunkarna, beläget "vid havet". Snart gick man igång med att bygga ett ordentligt kloster och på det lilla kapellets plats reste sig en ny stor klosterkyrka.

1420-30-talen verkar ha varit den stora tegelbyggartiden i Malmö. Kungen själv byggde ett nytt slott, föregångaren till Malmöhus, S:t Petri kyrka fick ett nytt väldigt torn efter det som störtat 1420 och kungen hade samtidigt gett order till borgarna att bygga en väldig strandmur. Det var ingen hejd på byggnadsivern. Teglet och kalkbruket brändes på olika platser inom det som idag kallas Gamla Väster. Kalkstenen hämtades utanför Limhamn, där den låg i stora block på sjöbottnen. Härifrån pråmades den in till de omättliga kalkugnarna, vilka som färdig produkt gav vitt och smidigt kalkbruk. Lera hämtades från Lugnetområdet strax söder om den dåtida staden; lera som formades och brändes till miljontals tegelstenar. Ved fördes på skepp från de skogrika områdena vid Hallandsås och andra kustnära platser.

I kvarteret Fisken arbetade tiggarmunkarna och deras byggnadsarbetare ivrigt på att få färdig sin nya klosterkyrka. När så äntligen den högtidliga invigningen av kyrkan skedde, placerades reliker av helgonen Simon och Juda i altarets stenskiva. Hela klosterområdet avgränsades mot stranden i norr av den nya strandmuren. Här ute i den nuvarande Norra Vallgatan påträffade arkeologer för några år sedan på välbevarade rester efter en tegelmurad, stor källare. Källaren och den klosterbyggnad som vilat på dess murar har legat strax innanför strandmuren. Tyvärr är det inte mycket i övrigt som bevarats av detta skånska kloster. När man på 1800-talet byggde nya

hus i denna del av kvarteret schaktade man nämligen bort de lämningar som fortfarande fanns bevarade under mark. Några ynka grundstenar och ett fåtal skelettrester var allt som lämnats kvar orört.

Franciskanerna eller barfotamunkarna var tiggarmunkar. Kärt barn har många namn. Barfotabröder kallades de därför att de gärna gick barfota, gråbröder var en annan beteckning eftersom de gick omkring i gråa munkkläder. Men det var det professionella tiggeriet som var deras kännetecken. Egentligen hade grundaren, den helige Franciskus, på 1200-talet bestämt att munkarna inte skulle få äga något. Under slutet av medeltiden hade emellertid klostrens rikedomar ökat i väldigt omfång. Inte minst framgår detta av klostret i

Husraden i kvarteret Fisken utmed Norra Vallgatan och kanalen.

Nybebyggelsen vid Norra Vallgatan i kvarteret Fisken.

Malmö. Knappt hade man byggt färdigt sitt kloster i kvarteret Fisken förrän man beslöt att bygga ett nytt i nuvarande Slottsparken. Detta kloster, som uppfördes på 1480-talet, blev ett av de största i Skåne. För att motivera flyttningen från kvarteret Fisken åberopade man "den onda lukt" som fanns här. Vad kan man ha menat med detta?

Om besvikelsen var stor bland arkeologerna på den sedan länge redan skövlade klostertomten blev glädjen desto större längre västerut i kvarteret. Här gav utgrävningarna till den nuvarande moderna bebyggelsen spännande resultat. Ut mot stranden i norr har t.ex under 1300-talet funnits någon form av träpallisad, vars nederdelar visade sig vara mycket välbevarade. Grunderna till ett antal mindre, enklare hus från medeltiden påträffades också, en

gång kanske de platser som några fattiga malmöfiskare kallat sina hem och här haft sina familjer.

Något som ställde till problem för arkeologerna, var de s.k. "lerbottnarna" som fanns över hela kvarteret. Lerbottnar är helt enkelt stora och små gropar som grävts ner i sanden och som täckts med centimetertunna lager av fin lera. Leran har transporterats långt ifrån. Sådana här "lerbottnar" hittas i de flesta av Skånes kuststäder och de har alltid gjorts i början av stadens historia. Tyvärr, trots intensiv forskning är det fortfarande ingen som vet vad dessa gropsystem använts till!

Kvarteret Fisken avslutas mot väster av den urgamla Fiskargatan. Under medeltiden kallades detta smala gatpräng för "Ulckestredet", ett namn som den fått efter den extremt fula Ulkfisken, som är vanlig i Öresund. Här fanns också ett porttorn i strandmuren, vilket kallades för Ulkeporten. Invid gatan kunde arkeologer tömma en medeltida, tegelmurad källare. Lämningarna finns faktiskt kvar än idag, dolda under mark. För att skydda dessa har därför den forna, mycket smala Fiskaregatan idag fått en betydligt större bredd.

Under århundradens lopp var kvarterets hus bostäder för fiskare och hantverkare. Det var kanske primitivt men för den skull har säkert inte gemytet saknats bland innevånarna i dessa småhus. Men den moderna tiden trängde på. Kvarteret Fisken inköptes av dåvarande Kungliga Byggnadsstyrelsen som tomtmark för hovrättsbyggnader men det kom aldrig att tas i anspråk till det tänka. Det avrivna kvarteret stod obebyggt under många år. Till slut köpte byggnadsbolaget Wihlborgs marken och byggde två hus, som stod klara 1988. I det ena huset har Liber-Hermods hyrt in sig.

Den äldsta borgen och det nya palatset

Skånepalatset reser sina mäktiga tunga murar mot skyn, som ett riktmärke för de resenärer som gör sin entré till Malmö från havet eller med järnvägen. Läget är idealiskt och den historia som utspelats vid denna tomt är av stor betydelse. För det var här som förutsättningen för det äldsta Malmö en gång fanns.

Vid mitten av 1200-talet bekämpade kungen och ärkebiskopen varandra. I Lund satt ärkebiskop Jacob Erlandsen, tidigare biskop i Roskilde och ägare till Köpenhamn stad. För att säkra en trygg förbindelse mellan Köpenhamn och kyrkans stad Lund behövdes en angöringsplats vid Öresund, tryggad genom en borg. Den strandmark som Malmö kom att växa upp på verkar att ha tillhört Bulltofta by, en by som ägdes av ärkebiskopen. Här, strax invid kvarteret Mercurius, byggdes den äldsta borgen i Malmö, Flynderborg.

Borgen har bestått av ett stort, runt försvarstorn, omgivet av träpallisad och kanske en vattengrav. På en teckning från mitten av 1600-talet, strax innan tornet revs, sticker det upp högt över bebyggelsen. I början av 1500-talet rev man ner träpallisaden runt tornet. Då hade borgen redan sedan ett halvt sekel tillbaka spelat ut sin roll. Myntergården, nuvarande Malmöhus, övertog rollen som stadens borg vid mitten av 1400-talet.

Borgtornet har legat där i dag Mälarbron över kanalen till Centralstationen är belägen. Att denna bro försetts med borgliknande tinnar, kreneleringar och små skottgluggar är endast tillfälligheternas spel. När bron byggdes 1913-14 var det få som visste var borgen legat. Det är senare tids forskningsrön som avslöjat platsen.

Det är mycket som minner om havet i och kring denna fastighet. Kvartersnamnet för tankarna till köpmännens gud och forna dagars köpmän som fick sin bärgning över havet. En port i strandmuren invid Flynderborg bar på 1500-talet namnet Skeppsbyggarporten

och även Hamngatans äldre benämning ger associationer till vatten. Hamngatan var fram till bara för hundra år sedan en smal gata, ett strede, vilket ledde upp till Västergatan - Adelgatan. Någon kontakt med Stortorget fanns alltså inte tidigare via denna gata. På 1400-talet kallades den för Båtsmansstredet, senare Färjestredet och på 1500-talet Pråmmansstredet

Bara dryga tio meter ut från det nuvarande, pampiga husets entre-fasad, mitt i Norra Vallgatan, låg en gång strandmuren. Mot insidan av muren lät den stenrike borgmästaren Jep Nielsen i början av 1500-talet uppföra en radhuslänga i tegel. Här kunde mindre förmögna borgare eller hantverkare hyra in sig i små lägenheter i två

Norra Vallgatan och Skånepalatset innan Frans Suellstatyn restes 1915.

våningar. Enda olägenheten var att ordentliga fönster saknades åt norr. I stället fanns här höga och smala skottgluggar i muren. Om fiende stormade staden skulle hyresgästerna tvingas hysa skjutglada soldater på vakt vid murgluggarna.

Kvarteret Mercurius var avdelat i flera tomter. Samtliga sträckte sig genom hela kvarteret, från den fina Adelgatan i söder till en gata som löpte utmed strandmuren i norr. Utmed Pråmmandsstredet låg en av de största gårdarna. Fortfarande döljer sig ett medeltida tegelhus under putsen i söder. Denna gård ägdes av ingen mindre än den danske rikskanslern Eyler Grubbe. 1579 köpte den framgångsrike köpmannen Jacob Möller gården. Jacob ägde flera skepp och bedrev en framgångsrik handel på Östersjön. Men han hade också ett varmt hjärta!

År 1582 blev Jacob borgmästare i staden. Samtidigt blev han föreståndare för stadens hospital, dvs sjukhus. Detta var inrättat i det gamla franciskanerklostret i nuvarande Kungsparken. Ekonomin var emellertid usel och de sjuka saknade mycket till sitt uppehälle. Vår borgmästare satte genast igång att driva in medel så att de bristfälliga sjukhusbyggnaderna kunde repareras. Mat var det också dåligt med och Jacob Möller beslöt att vädja till kungen personligen. Tillsammans med två följeslagare reste han till Kronborgs slott vid Helsingör. Här fick han han vänta i tretton dagar på att kungen genom ett brev beviljat att Malmösjukhuset varje år gratis skulle få 100 tunnor råg och korn årligen från Malmöhus slottsmagasin. Jacob var säkert en populär person i Malmö.

Desto mer tragiska blev hans sista dagar. I kriget mellan Sverige och Ryssland uppbringades hans fartyg av svenskarna utanför Narva och beslagtogs. 1583 gick ytterligare ett av hans skepp förlorat, denna gången ett skepp på väg från Bergen i Norge till Malmö, fulllastat med fisk. Några år senare uppdagades det att det var en berömd Malmöhäxa, Inger skreddares, som förgjort skeppet så att det gått ner. Inger hade gripits för andra häxerier men erkände då också annat fanstyg som hon sysslat med. En borgarhustru i staden, som varit "vred" på Jacob Möller, hade beställt sänkningen.

Vi befinner oss i den intensiva häxjaktens allra värsta period i Danmark. Malmöborna var erkänt skickliga på att spåra upp djävulens anhang. Hundratals människor greps och de flesta kunde man bränna i offentliga bål ute på Kirseberget utanför staden. Att förgöra skepp var en av många specialiteter som malmöhäxorna sysslade med. Man sände ut smådjävlar som spelade sjömännen spratt, som virvlade upp stormar och som, fastklamrade på skeppens kölar kunde styra dessa varthän de ville.

Jacob Möller var emellertid en slagen man. Fordringsägarna ansatte honom svårt och redan 1583 tvingades han sälja gården i kvarteret Mercurius till den rike vännen och handelspartnern tysken Gorris Boldicke. Gorris hustru Beritte skulle överleva mannen och 1601 var hon med om att skapa det s.k. Islandskompaniet, ett antal malmököpmän som fick kungligt privilegium på handeln med Island.

1658 väntade en klunga män förgäves på ankommande skepp. Svenskarna hade lagt beslag på Skåne men nu skulle borgarna med en kupp återta Malmö. Allt var noga förberett. En spion hade kontrollerat hur danska trupper skulle kunna ta sig in i staden nattetid. På en karta hade han ritat in Färjeporten och här antecknat att man inte skulle glömma att ta med sticksåg för att såga av portbommen. Upprorsmännen samlades en höstnatt på loftet i ett hus invid Färjeporten men väntan blev förgäves. Truppfartyget med danske kungens soldater hade strandat på Saltholm. Snart fick svenskarna nys om händelsen och tre män halshöggs offentligt på Stortorget.

Under 1800-talet försvann de medeltida försvarsverken framför kvarteret och den breda Norra Vallgatan kunde läggas ut. Traditionen med båtägare i kvarteret fortsatte. I tomterna mot kanalen var bland annat handelshuset Friis & Hjort inhysta, en firma som under 1850-60-talen räknades till de ledande inom Malmös kolonialvarubransch. 1859 sjösattes barkskeppet "Carl Beijer". Beställare var just Friis & Hjort, men det kanske mest intressanta var att skeppet blev det kommande storvarvet Kockums första skeppsbygge.

Ut mot Norra Vallgatan hade präktiga trevåningshus uppförts men dessa fick ingen lång livslängd. Redan 1903 hördes murbräckornas

dån och den 1 maj 1905 kunde Brand och Livförsäkringsaktiebolaget Skåne börja sin verksamhet i ett verkligt palatsliknande byggnad. Arkitekter var Fredrik Sundbärg och Alfred Arwidius. Det blev malmös kanske främsta prov på nybarock. Mittpartiet med den pampiga ingången fick en rik utsmycknad, bland annat två allegoriska figurer med en latinsk, tänkvärd text. För den i latinet icke bevandrade lyder översättningen "Sörj för de efterkommande, tänk på döden", nog så passande för ett försäkringsbolag.

I fastigheten fanns under tidigare år ett populärt konditori i gatuplanet Norra Vallgatan/Hamngatan. På senare år har Malmö stads turistbyrå hållit till i hörnlokalen och nu finns där ett växelkontor. Ägare är i dag Skandia Fastigheter.

"Skånepalatset" vid Norra Vallgatan i kvarteret Mercurius.

Goddag, muttrade svenskkungen

I dag äger SE-Banken hela det kvarter som år 1866 fick namnet "Kronan", beläget vid Östergatan strax norr om S:t Petri kyrka. Man försökte i de nya kvartersnamnen anknyta till Malmös historia. Namnet kan få en att tro att det döljer sig något kungligt bakom namnet, men allt är inte guld som glimmar!

"Kronan" minner nämligen om en av Malmös äldre fabriker. Det var under slutet av 1700-talet som driftiga handelsmän i staden startade så kallade "manufakturier", dåtidens fabriker. I kvarteret snett emot Kronan etablerades 1775-76 två sockerraffinaderier med namnen "Svanen" och "Patrioten". När dessa fabriker lades ner 1842 grep åldermannen i guldsmedslaget Carl Peter Norlin tillfället och startade sockerfabrik på sin egen gård i kvarteret norr om gatan. Kompanjonen Lars Petter Kruse tog över, när guldsmeden efter ett år dog. Fabriken hade ca tio arbetare och tillverkningsvärdet av produkterna pendlade mellan 20.000 och 32.000 riksdaler årligen.

Sexton år efter starten kom Kruse i ekonomiska besvärligheter, sockertillverkningen lades ner och istället inrättade han en betydligt mera lönsam strumpfabrik på gården.

År 1876 förvärvade Skånes Enskilda Bank den gamla fabrikstomten, vars industriella verksamhet även givit namn åt Bruksgatan utmed kvarterets västra sida. Bruksgatan breddades nu och det nuvarande bankpalatset restes i värdiga proportioner över en bebyggelse, som vid Östergatan stagnerat i två våningars höjd.

Det var ett viktigt bankläge, som inte valts av en slump! Mitt emot, på andra sidan Östergatan, låg den i och för sig rätt oansenliga byggnad, som Sveriges Riksbank innehade sedan 1831. Genom sitt påkostade nybygge kunde nu den skånska banken visa upp en bättre fasad än till och med det officiella svenska kreditinstitutet. Detta ledde snabbt till en bankbyggariver i Malmö. Riksbanken rev sitt hus och kunde 1886 stolt inviga sin nybyggnad. Två bankpalats låg nu grannar. För att riktigt framhäva Riksbankens dominans, hade

arkitekten gjort en miniatyrkopia av den kejserliga preussiska riksbanken i Berlin.

Breddningen av den smala Bruksgatan var en förutsättning för Skånes Enskilda Banks palats. Tidigare hade Östergatan varit den viktiga handelgatan, en ekonomisk axel i öster - väster genom staden. Genom tillkomsten av den utbyggda hamnen och järnvägsstationen vreds denna axel 90 grader. Hamngatan upp till Stortorget fanns ännu inte och Bruksgatan blev på detta sätt en viktig kommu-

En idyllisk bild av Östergatan. Det ståtliga bankpalatset till höger.

nikationsled för resande in till staden. En av de första byggnader, som utländska och inhemska resenärer kom fram till, blev just bankbyggnaden.

Kvartersnamnet "Kronan" skulle faktiskt också kunnat syfta på en speciell kunglig händelse, som inträffade här 1658. Svenskkungen Karl X Gustav hade genom en otrolig tur lyckas få den rädde danske kungen Fredrik III att avstycka bland annat Skåne från sitt danska rike. Inte nog med det, efter underskrivandet av dokumenten fick Fredrik bjuda på en försoningsfest i tre dagar. Därefter avreste tjocke Karl till Skåne. Via Helsingborg och Landskrona kom han i en släde den vintriga 9 mars till Malmö. Hans kurirer hade sett till att kungen fått bostad hos rådmannen Jörgen Ancher, vars gård låg vid Östergatan, mitt i kvarteret Kronan. Så står han där på trappan utanför huset, krigarkungen, som var lika bred som han var hög. Han stampar av sig snön, säger några ord till värdparet Jörgen och Magdalena och åttaåriga dottern Hille för att sedan klampa in i stugvärmen.

Rådmanshemmet blev nu något av en mötesplats för Skånes mera svenskvänliga personer. Här satt kungen i samtal med danskförrädaren Corfitz Ulfeld, han som - själv gift med den danske kungadottern Leonora Christina - fått ett halvt löfte om att bli lydkung av Skåne. Hit kom, rik som fattig, alla med sikte på att genom sin plötsliga svenskvänlighet vinna ekonomiska fördelar. När kungen lämnade staden sex dagar senare, fick Jörgen Ancher själv befrielse från att betala vissa avgifter "till behaglig tid", vad som nu kunde menas med det. Den kungliga släden gled ut genom Söderport och några rojalister hade låtit ladda kanonerna på vallen för att ge salut. Nog blev det ett brak alltid! Glasrutorna sprack på flera hus i staden och böterna blev dryga.

På 1600-talet fanns i kvarteret Kronan ett gytter av hus, uppdelade i ett flertal trånga gårdar som gick tvärs igenom kvarteret. Inte mycket hade ändrats sedan medeltiden. Fortfarande löpte en liten gränd mitt i kvarteret ner till stadsmuren i norr. Kanske låg fortfarande det märkliga och stora tegelhus kvar som gett gränden dess namn, "Himmelriksstredet". Huset Himmelriket omtalas redan under

Skandinaviska Enskilda Bankens byggnad vid Östergatan, kvarteret Kronan.

medeltiden, orsaken till det märkliga namnet kännes dock inte. Den lilla gränden upphörde 1681 genom den katastrof som då drabbade kvarteret.

I kvarterets östra tomt tog det en oktobernatt detta år eld i ett uthus med hö. Hård blåst rådde och desperat åsåg borgarna hur elden arbetade sig längre västerut i kvarteret, skoningslöst förintande all bebyggelse. Generalguvernören Rutger von Aschberg kom snabbt till platsen, kommenderade ut Malmögarnisonens soldater men insåg att de tättbebyggda gårdarna var omöjliga att skydda. Soldat som han var beordrade han då sprängning av husen mitt i kvarteret för att anordna en brandgata. Ägarna hann knappt få med sig någonting av sitt bohag innan krutladdningarna jämnade husen med marken. Bokbindaren Lars Claussen var en av dessa som såg sitt hem försvinna i dån och krutrök.

I stora delar av kvarteret fanns en äldre bebyggelse bevarad till modern tid. Prostgatans breddning, vilket möjliggjorde att bussarna kunde ta sig fram, innebar dödsstöten för den östra delen av denna bebyggelse. Snart följde också husen i kvarterets mitt och i dag är det endast det äldsta bankhuset i väster som anspelar på en lång historia.

En snål guldsmed och ett märkligt helgon

På väggen hemma hos malmökännaren Bertil Widerberg hängde en gatuskylt som speglade mycket av Malmös historia. Bertil hade tagit ned skylten innan man rev det gamla huset i kvarteret Magnus Smek. Texten lyder "S:t Tomasgatan Kv. No. 6 Magnus Smek".

Kvartersnamnet kan verka något förbryllande. När man namngav stadens kvarter på 1860-talet tyckte någon att man borde ihågkomma den svenske kungen Magnus Eriksson. Han köpte på 1330-talet hela Skåne av en tysk rovriddare som då hade det i pant. Under nästan trettio år var sedan skåningarna svenskar, tills Valdemar Atterdag med en invasionsflotta landsteg vid Malmö. "Smek" var det öknamn kungen fått av den heliga Birgitta. För att riktigt misskreditera Magnus menade Birgitta att kungen var homosexuell.

S:t Tomasgatan på Bertil Widerbergs skylt var det tidigare namnet på Kattsundsgatan, som avgränsade kvarteret Magnus Smek österut. Om man tror att ett helgon gett namn åt gatan tar man miste. Det är folkhumor som slagit till. För Tomas Thomasson Jyde var definitivt ingen helig man! Tomas var av rik familj. Hans far var rådman och även hans bror hade detta hedersuppdrag. Själv var han framgångsrik handelsman och ägde en stor gård i hela östra delen av kvarteret. Det var genom ett förmånligt giftermål som denna stora gård kommit i hans ägo i slutet av 1600-talet. Vintern 1695 företog sig Tomas en sak som länge skulle omtalas i staden.

Mitt emot hans gård låg den nyuppförda Tyska kyrkan, föregångaren till nuvarande Caroli kyrka. Utan att ta hänsyn till kyrkofriden hade Tomas tagit in två hingstar och två ston på kyrkogården och här låtit betäcka stona. Genom hästgnäggen hade en stor folksamling blivit vittne till denna handling på kristen mark. Tomas dömdes av Göta Hovrätt att betala 200 daler silvermynt till kyrkan. Det är antagligen denna hädelse som ironiserats till "S:t Tomas".

Bebyggelsen i kvarteret Magnus Smek var ut mot Östergatan uppdelad i elva gårdar. Flera tomter har varit smala men de har istället sträckt sig tvärs igenom hela kvarteret fram till Mårtensgatan i söder. Hela tomtdelningen avslöjar att kvarteret är ett av de äldsta i staden. Just de långsmala gårdarna, man ville att så många boningshus som möjligt skulle få plats vid huvudgatan, visar detta. Under senmedeltiden var också inte mindre än sju gårdar i kyrkans ägo, även denna höga andel ett tecken på en gammal bebyggelse. Genom att donera sina fastigheter till kyrkan och dess olika altare eller kapell, hade forna ägare köpt sig en plats i paradiset ... trodde man.

Det säger sig självt att ägare eller arrendatorer till dessa gårdar invid stadens "lange Adelgade" hade det gott ställt. Den rike Tomas Thomasson Jyde var endast ett yngre exempel på detta. En del av borgarna hade byggt hus i tegel, en del t.o.m. långt inne på de smala tomterna. Den anonyme ägaren till Kruseska källaren är en av dessa.

Östergatan på 1860-talet. Längst till höger är hörnet till Mäster Nilsgatan.

Kruseska källaren var en kryssvälvd liten källare, vacker att beskåda om än några valv var skadade. Valvribborna och de stora tegelstenarna sätter åldern på källaren till tidigt 1400-tal. Visst var det tragiskt att källaren inte kunde bevaras, ingjuten i nybygget. Och visst

Kruseska källaren i nuvarande kvarteret Erik Menved bildar idag en bro mellan det moderna och det historiska Malmö.

protesterades det kring rivningsbeslutet 1968. Resultatet blev i alla fall att man med de gamla teglen och gjorda uppmätningar kunde rekonstruera valven i bottenvåningsplanet. De minner nu om att kvarteret vilar på en lång historisk tradition.

På en av de gamla tomterna väster om Kruseska källaren samlades under medeltiden regelbundet stadens smeder. Här låg nämligen Smedlagets gilleshus. 1572 bytte laget till ett annat hus och övergav därmed sin urgamla hemvist. Här, idag mitt inne i det nya byggnadskomplexet, har under sekler hållits viktiga och avgörande möten till gagn för de av stadens hantverkare som hade sin utkomst från ässjor och järn.

Redan i Malmös äldsta bevarade privilegiebrev från 1433 får smedlaget sina skråparagrafer bekräftade. Det var hårda regler som gällde. Ingen annan än lagets medlemmar fick befatta sig med järnsmide. Undantag gavs endast under stadens stora fiskemarknad på hösten varje år. Medlemsskap gavs endast den som kunde "stå vid åldermannens eld och smida där trenne arbeten för att visa sin skicklighet". Smedlaget var ett av Malmös största hantverksskrå med nitton mästare i slutet av 1500-talet, var och en expert på sina föremål. Här fanns knivsmeder, grytstöpare, kittelsmeder, verktygssmeder, grovsmeder, klensmeder och till och med urmakare.

En smed med helt annan inriktning ägde i början av 1500-talet den stora gård som låg i kvarterets västra del, utmed Mäster Nilsgatan. Här bodde nämligen Hans Ollsen med familj och han var guldsmed. Boningshuset ut mot Östergatan tillhörde inte de mera påkostade. Trots att det var uppfört i tegel med välvd källare var det endast i en våning. Men denna fasad gav inte rätt bild av ägaren. Hans Ollsen guldsmed var nämligen en både rik och aktad borgare.

I mogen ålder fick Hans förtroendeuppdraget att bli "kyrkoverge" i S:t Petri, dvs kyrkovärd. I kyrkans räkenskaperna möter man dessutom guldsmedens mera snåla drag. Alla ljusstumpar tillvaratages och redovisas och till och med allt vax som runnit från ljusen samlades in, vägdes och återanvänds! 1552 var Hans Ollsen död och bouppteckningen visar att han varit en av de rikare borgarna i sta-

den. Desto mera förvånande är det då att se den enkla gård som denne man ibodde. Bostaden bestod av en stuga - vardagsrum -, en större och en mindre kammare, ett litet kök och en bod - ett mindre arbetsrum. Snålheten att skrapa ihop rester efter vaxljus var kanske ingen udda företeelse?

Än i dag kan vi beundra Hans Ollsen guldsmeds yrkesskicklighet. 1537 beslöt man att inskaffa en ny, stor silverkalk till nattvardens firande i S:t Petri kyrka. Genom att smälta ner äldre förgyllda silversaker fick man fram det dyrbara materialet till den nya kalken. Guldsmeden fick dock lova att först skava av det pålagda guldet för att detta skulle kunna återvinnas. Kalken förvaras idag i kyrkans stöldsäkra besöksmonter.

Sent vaknade intresset för att bevara den långa gatufasaden utmed Östergatan. Engagemanget från antikvariska myndigheter var minst sagt obefintligt. Man talade på 1960-talet gärna om bevarandet av gravhögar och andra forntidsmonument, men för bevarande av äldre stadsmiljöer hade man ingen förståelse. För fastighetsägaren var det givetvis samtidigt av intresse att de nedgångna fastigheterna kunde förvaltas på ett mera ekonomiskt sätt. Innan 1800-talshusen revs gjordes emellertid något för landet helt unikt. Man dokumenterade hela fasadlinjen med en helt ny teknik. Tekniska Högskolan i Stockholm fick uppdraget att genom fotogrammetri skalenligt rita upp alla detaljer. Tekniken gick ut på att fotografera med stereokamera från olika vinklar. I speciell apparatur kunde sedan detaljerade ritningar tas fram. Dessa förvaras i dag på Malmö Stadsmuseum.

Fram till dess att nuvarande fastigheter byggdes, fanns det en gata som gick från S:t Tomasgatan till Mäster Nilsgatan. Dess namn var Mårtensgatan. Kvarteret söder om gatan hette Erik Menved. Vid sammanslagningen av de båda kvarteren döptes hela det nya kvarteret till Erik Menved och det gamla namnet Magnus Smek försvann. I dag ägs huset i det tidigare kvarter Magnus Smek av Skanska Øresund.

Ett borgmästarhus i ett kulturkvarter

Kvarteret S:t Gertrud har fått en genuin klang i malmöbornas öron. Det är säkert få, som inte någon gång varit inne på de gamla gårdarna, besökt cafeet, gått på något möte eller arrangemang, och inte minst deltagit i kurser. Kanske har man hämtat barn på dagis eller fått förmånen att vara med i kommunens representationsvåning. Detta kvarter har verkligen många ansikten. Det hela började för trettio år sedan.

Den 9 okt 1967 blev ett viktigt datum för S:t Gertrud. Då anhöll nämligen fastighetsnämnden att kommunen skulle utreda om det inte var möjligt att "bibehålla en större sammanhängande stadsmiljö inom östra delen av kvarteret S:t Gertrud." Det som man då hade i åtanke var främst den Bagerska gården längst österut i kvarteret. Gården var emellertid "inte hel", det saknades en präktig korsvirkeslänga längst in.

Slumpen skulle nu spela sitt nyckfulla spel. Samtidigt var man nämligen i färd med att riva ett stort kryddmagasin från tidigt 1800-tal strax söder om Drottningtorget. Med häpnad konstaterades att detta på exakt metern när kunde inplaceras på den Bagerska gården. Och så blev det också. Den 21 november 1972 kunde Bagerska gården med pompa och ståt återinvigas. Samtidigt var man i gång med etapp två, granngården i väster.

Om mycket i den Bagerska gården handlat om 1800-tal, flyttades nu i det så kallade Carnegiegården historien tillbaka till 1500-talet. Carnegiehuset kallades i folkmun det långa boningshuset ut mot Östergatan. Namnet hade det fått efter att Carnegie haft sitt ölupplag här. Snart skulle dock namnet ändras till Niels Kuntzes hus. En värdig namnförändring som verkligen slog an på Malmös anrika historia. Niels Kuntze var nämligen en av de verkligt stora 1500-tals borgmästarna.

År 1535 var det inbördeskrig i Danmark. Malmö hade tillsammans med Köpenhamn gått emot riksråden och vägrat erkänna den gamle

kungens son som ny kung. Istället ville man ha Christian II, den "gode" "tyrannen", återinsatt på tronen. Kriget blev ett av Danmarks blodigaste. Malmö belägrades under lång tid. Nu utspelade sig också en dråplig historia utanför stadens vallar.

Befälhavaren Tyge Krabbe hade observerat en modig ung man i sina led. Inför hela hären dubbade han honom till riddare för visad tapperhet i fält. Bara några dagar senare fråntogs den unge mannen sin nuvunna titel på grund av - feghet! Niels Kuntze - för det var han som drabbades av glädje och sorg - skulle dock snart ta revansch. När väl Malmö kapitulerat och borgmästaren Jep Nielsen med flera skrivit på kapitulationsakten, nästlade han sig snabbt in i borgmästarfamiljen och gifte sig med dottern Anne.

Jep Nielsen var en av Malmös mäktigaste män. Hans huvudgård låg mitt för S:t Gertrud, på nuvarande Caroli kyrkas plats. Som hemgift fick Anne gården mitt emot. Här hade troligtvis Jep precis slutfört uppförandet av det nuvarande gatuhuset, ett påkostat tegelhus i två våningar med präktiga välvda källare. Huset var inrett som radhus, en stor mittvägg från källare till loft delade huset i två likadana men spegelvända lägenheter.

Jep hade planer att utvidga husraden österut. Ytterligare en tvåvåningsbyggnad skulle ansluta till den östra gaveln men därav blev intet. Istället flyttade två ungdomar in i huset. Lyckan var det lite si och så med. Paret blev barnlöst och kyrkoherden Claus Mortensen fick Anne till insikt om att Niels inte var "man nock". Niels blev fängslad men lyckades fly, fick senare troligtvis kungens stöd och försonades med sin hustru. Han avancerade till rådman och blev sedan borgmästare. Antagonisten Claus Mortensen fick sluta som kyrkoherde i S:t Petri och degraderades till sockenpräst i Husie. Hämnden var ljuv!

Niels Kuntzes hus är en raritet. Källaren har kvar sina vackra och låga kryssvalv. I bottenvåningen finns ett 1600-tals tak bevarat. Innan man går uppför trappan till övervåningen kan man hälsa på Niels och Anne. De sitter här på väggen, bilderna är en avgjutning från gravstenen i S:t Petri kyrka. I övervåningen finns 16-17- och

1800-talen representerade i tre stora rum. I gavelrummet i öster har Malmö stad bekostat framtagning av en vacker målning från sent 1600-tal. Den minner om borgmästaren Thomas Nielsen Jyde, som ägde huset vid denna tid.

Målningarna måste vara tillkomna efter 1677. I juni detta år belägrade och stormade danskarna Malmö. Ett av anfallen skedde över vallgraven och vallen precis norr om kvarteret S:t Gertrud. Här lyckades man tillfälligt ta sig in i staden. Arkeologiska fynd av mynt i bl.a. golvet till husets bottenvåning visar att Thomas gård eldhärjats vid detta tillfälle. Av boningshuset stod endast svärtnade tegelmurar kvar efter danskarnas besök.

Östergatan med Niels Kuntzes trappgavelförsedda hus i förgrunden.

Den idylliska borgmästaregården från 1500-talet i kvarteret S:t Gertrud.

I övervåningens västra gavelrum finns en randig målning i rött, gult och blått från 1700-talet. Under putsen till detta randiga konstverk finns svårt skadade rester efter de ursprungliga 1500-talsmålningarna. Branden 1677 har förstört dessa. I ovanvåningens mittrum är det 1800-tal som gäller. Här finns en vacker kakelugn och det förhöjda taket är försett med tidstypiska stuckaturer. Enligt traditionen iordningsställdes rummet då dåvarande ägaren, handelsmannen Gerdt Svemark skulle fira sin dotters bröllop. Fynd av pappersklippdockor från tysk-franska kriget på 1870-talet i loftets trossbotten styrker berättelsen. Idag utnyttjas de tre vackra rummen i ovanvåningen av Malmö stad som representationsrum.

År 1975 började man använda en del av de färdigrestaurerade husen i den gamla borgmästaregården. Ett år tidigare hade emellertid

kommunfullmäktige beslutat att även inköpa granngården, den så kallade Axénska gården. Med köpet blev man nu ägare till en ytterst välbevarad 1600-tals gård.

1692 ägdes denna gård av Rasmus Kieldson, en ansedd borgare i dåtidens stad. Just detta år genomfördes i Malmö en ordentlig inventering av alla boningshus i staden. Anledningen var att man ville veta var man kunde inkvarterat soldater, dvs vilka hus och rum som hade eldstad. Även om beskrivning av Rasmus gård detta år endast är kortfattad - liksom alla husbeskrivningar i inventeringen - är det förvånande att notera hur väl det stämmer med dagens gårdsbebyggelse. Tiden har på något sätt stått stilla här inne i gården bakom den larmande Östergatan. Vid restaureringen kunde till och med en stor öppen, välbevarad köksspis friläggas, en plats som idag ger utrymme för funderingar. Hur många kvinnor har inte genom århundraden arbetat här med att bereda mat, hur många skratt och hur mycket gråt har inte denna spisplats fått uppleva?

De tre gårdarna norr om Östergatan stod helt färdigrestaurerade på 1980-talet. En kulturgärning var slutförd. Malmö stad hade blivit ägare och kulturförvaltare till en vacker treklöver bestående av en 1500-tals borgmästaregård, en 1600-tals korsvirkesgård och en 1800-talets borgargård. 1979 fick det historiskt S:t Gertrudkvarteret den fina utnämningen Europa-Nostra-Diplomet.

Malmös äldsta korsvirkeshus

Malmös äldsta korsvirkesfasad! Nja, ett påstående, som är både rätt och samtidigt väldigt fel. Allt trävirke utom inskriptionsbjälkarna är nämligen tillhuggna i modern tid. Men de står på samma plats som det gamla timret. Vi har på vår historiska promenad nått fram till det Thottska huset vid Östergatan.

Långt fram till slutet av 1800-talet bestod bebyggelsen utmed en av stadens huvudgator, Östergatan, enbart av tvåvånings hus. De flesta gatuhusen var av korsvirke, här och där bröts mönstret av något tegelhus från medeltiden. Idag är det endast Thottska huset och dess granne Diedenska huset samt något hus i kvarteret mittemot, som minner om denna korsvirkesgata. Det var faktiskt mycket nära att Thottska husets saga skulle ha slutat 1969. Huset var nämligen dömt att plockas ner för att uppsättas på någon annan plats.

En dansk korsvirkesexpert avrådde, eftersom huset var så vingligt och snett at man aldrig skulle få upp det igen. Kompromissen blev att huset fick stå kvar, men att det mesta virket ersattes av nytt och hållbarare. I bottenvåningen kan man emellertid fortfarande uppleva och känna på några av de gamla takbjälkarna. Urtappade hål i bjälkarna visar var en gång de lerklinade innerväggarna funnits.

Innan husets ruttnade timmer byttes ut, gjorde Malmö museum en minutiös uppmätning av allt, som var värt att dokumentera. Med dessa ritningars hjälp är det lätt att rekonstruera det ursprungliga huset. En djupdykning bland stadsarkivets åldriga pergament ger ytterligare material för att kunna berätta det gamla husets historia.

För gammalt är det! Gustav Vasa i Sverige levde fortfarande, när det ursprungliga timret till huset restes. Ska vi vara äkta skåningar, kan vi dock inte jämföra med svenskarnas kungar. Vi var danskar på den tiden och vår kung hette Christian III. Vid tiden för husets uppförande var dessutom Malmö residensstad för den unge kronprinsen Frederik, sedermera Frederik II. Han har säkert flera gånger ridit

förbi på gatan och med egna ögon kunnat ta del av byggnadsarbetena på huset. Det låg ju i den mest attraktiva delen av den dåtida staden, bara ett stenkast från Österport.

Malmö slutade i öster med porttornet Österport, beläget på våra dagars Drottningtorg. Utanför porten fanns bara en smal, grusig landsväg, med Öresund på ena sidan och den stora sjön Rörsjön på den andra. Alla borgare, som bodde strax innanför Österport, hade god kontroll på alla de varor, som dagligen ankom till staden med bönder från omgivande byar. Man var så att säga först på plan och kunde därför göra fördelaktiga affärer. För Thottska husets ägare var det dock inte snabba affärer som gällde. För byggherren var ingen mindre än en berömd skånsk adelsman.

Över dörren till bottenvåningen sitter idag en väderbiten träbjälke med två utskurna vapensköldar. Vid den ena skölden läser man TAGE TOT, vid den andra ELSE VLSTAN och dessutom årtalet 1558. Över porten, som en gång gått tvärs igenom huset, vilar en portbjälke med latinsk text " WERBVUM DOMINI MANNET IN ETERNOM 1558", dvs "Guds ord varar evinnerligen". Om nu inte namnet "Tot" avslöjat en förnäm ägare, så hade minsann den latinska texten visat vägen. Det var långt ifrån alla, som kunde läsa i Malmö på den tiden. Än färre kunde latin. Tage Otsen Thott och hans hustru Else Holgersdatter Ulfstand från Skabersjö kunde det. De utgjorde det danska rikets högste företrädare.

Redan 1536 ägde Tage Thott tomten vid Östergatan, kanske var fastigheten i familjens ägo redan 1524, när Gustav Vasa red förbi utanför på Östergatan. Svenskkungen var på besök i staden för att sluta fred med danskarna. 1542 kallade Gustav Vasa på dansk hjälp för att slå ner Dackeupproret i Småland. Tage Thott deltog i den danska trupp, som gick in i Småland söderifrån. Bönderna tog hem segern. Danskarna lyckades med nöd och näppe ta sig tillbaka in i Skåne. Tage hade tydligen, trots bedrövelsen, visat sig tapper, eftersom han strax därefter utnämndes till riksråd.

Till vardags satt Tage och Else på sitt slott Eriksholm, nuvarande Trolleholm, men då och då fordrade riksrådstjänsten att han var i

Gårdsinteriör från1930-talet av Thottska huset. Till höger ses det anslutande Diedenska korsvirkeshuset från ca 1620.

Malmö och Köpenhamn. I korsvirkeshusets andra våning har adelsmannen haft sin bostad, övriga huset har kunnat hysa gäster. I de sedan länge försvunna gårdshusen inne på tomten har uppassare, drängar, ryttare och kuskar, fått hålla till. Några av dessa tjänare drabbade här samman en försommardag 1561.

Mogens Bertilsen, sven hos herr Tage Thott, hade suttit och spelat brädspel tillsammans med Arel, en annan av svennerna. Plötsligt hade Arel anklagat Mogens för falskspeleri och hånade honom för hans fettma. Arel ville slåss och båda drog sina värjor. Det bar sig inte bättre än att Arel fick ett hugg i huvudet och dog strax därefter. Historien slutade lyckligt för den ångerfulle Mogens. Han friades vid tinget, eftersom det var Arel som börjat bråket.

Korsvirkeshusets andra våning ingår idag i den anslutande restaurangen, men rymmer dessutom ett konstgalleri av något märkligt slag. Vid restaureringen av huset påträffades nämligen välbevarade kalkmålningar på en mellanvägg. Väggen skulle flyttas. En av landets skickligaste konservatorer lyckades föra över målningsytan på en duk, som sedan kunde spännas upp på ramar. Idag finns således målningarna bevarade, men på en helt annan vägg än från början.

Motivet är intressant. I en annan adelsmans gård, Kompanihuset, som också berättas om i denna bok, återfinns Skånes äldsta indianfigurer. Här i Thottska huset hittar vi ett annat amerikanskt minnesmärke, nordens äldsta framställning av en kalkon. Kalkonen infördes från Amerika till Europa under första hälften av 1500-talet. Det var verkligen inte allom givet att kunna äta kalkon vid tidpunkten för husets byggande. Att de rika i samhället dock kunnat avnjuta fågeln är belagt. Under ett bröllop i tyska Arnstadt 1560 lär 150 kalkoner ha gått åt för att stilla hungern!

Den unge Karl XI kunde beundra Thottska huset, när han 1673 för första gången gjorde sitt pampiga intåg i Malmö genom en äreport, som ritats av självaste Erik Dahlbergh. Den jättelika porten, klädd med gröna löv och blommor, var rest på Östergatan strax bredvid Thottska huset. På Malmö museer förvaras en tavla från detta kungliga intåg. Tyvärr ser man endast gatans norra fasadlinje, men de

många korsvirkeshusen utmed gatan ger en intressant samtida bild av den gatumiljö där Thottska huset ingick.

Under 1800-talets slut ersattes i Malmö många vackra korsvirkeshus från 1500- och 1600-talen av stora stenhus. Thottska huset klarade sig som tur var. Huset restaurerades av dåvarande Skånska Cementgjuteriet, i dag Skanska, i samband med att alla hus i kvarteren Carolus och Erik Menved köptes in och nästan alla revs åren 1969-73 för att ersättas av dagens stora komplex med bland annat hotell och köpcentrum. Thottska och grannen, det Diedenska huset, minner dock om svunna tider. I dag är det Skanskas dotterbolag Drott som äger hela komplexet, vilket inkluderar Thottska huset. Huset ingår i Hotel Radisson SAS Royal och är en vacker och historisk restaurang. Det har blivit en av det moderna Malmös intressantaste mötesplatser.

Thottska huset vid Östergatan i kvarteret Carolus.

Här skapades psalmer under fruktträden

Vid SPP-huset i kvarteret Prästgårdarna är det endast gatunamnen, som antyder platsens långa och intressanta historia. I norr löper Rundelsgatan, i väster Djäknegatan och i söder Snapperupsgatan. Rundelsgatan kallades under medeltiden för "Tjuvgapstredet", eftersom det var på denna gata som bödelskärran forslade ut alla dömda som skulle avrättas utanför staden. Här begabbade man tjuvarna på deras sista nesliga resa, en resa som slutade på galgbacken nära våra dagars Värnhemstorg. Gatan skiftade namn under 1500-talet och uppkallades då efter den rundel, dvs försvarsverk, som fanns längre ner på gatan.

Djäknegatan löpte under medeltiden, liksom den gör i nutid, från S:t Petri kyrka söderut. 1522 kallades gatan för "Skolestredet" och 1560 "Degnestredet" - dvs Djäknegatan på svenska. Djäknar var ett annat namn på skoleleverna, vilka gick i Latinskolan som från början var inrymt i en tegelbyggnad strax söder om S:t Petri kyrka. När dessa unga noviser passerade mynningen till Snapperupsgatan, skyndade man nog på sina steg. Denna gata var ökänd. Långt ner i det smala gatpränget bodde nämligen nattamannen, som tömde stadens toaletter. Grannen var stadens bödel.

På platsen för det nuvarande SPP-huset låg i äldre tider, tillsammans med vanliga korsvirkeshus, en präktigt byggnad, som 1566 inreddes till prästgård för S:t Petri kyrka. Beteckningen "sogneherrens residens" möter sedan i bevarade arkivalier för denna byggnad. Söder om huset, ut mot Snapperupsgatan, låg en kålgård och trädgård. Var det kanske just här, i skuggan av valnöts-, päron-, äpplen-, plommon- och körsbärsträden, som - till en bedövande doft av lavendel - en av Nordens största religiösa diktare fick sin inspiration för fyrahundra år sedan?

Hans Christensen Sthen föddes i Roskilde och verkade under flera år som präst och lärare i Helsingör. En dag mötte han där Malmös borgmästare Jacob Fectil, som kommit för att erbjuda den duktige

prästmannen den lediga kyrkoherdeplatsen i Malmö S:t Petri. Hans tackade genast ja, erbjudandet var hedrande och ekonomiskt fördelaktigt. 1583 tog den nye herden sin prästbostad vid Djäknegatan i besittning.

Det var en lärd man, som flyttade in i "sogneherrens residens". Bara till att flytta det stora biblioteket har gått åt många flyttlårar. Nu stannade Hans inte så lång tid i denna första bostad i Malmö. 1589 köpte han en stor gård vid Östergatan, men det skulle dröja ytterligare två år innan han flyttade dit för gott. Samma år - 1589 - kom hans berömda bok "En liden Vandrebog" ut. Här finner vi merparten av Hans Christensen Sthens psalmer. Under sex år hade flitens oljelampa lyst i hemmet i kvarteret Rundelen långt in på nätterna. I trädgården bakom planket till Malmös mest avskydda gata hade diktaren funnit skrivarglädje. Lyssna, hör man inte fortfarande hans myndiga stämma provsjunga de berömda psalmerna! Än idag finns två av hans psalmer med i den svenska psalmboken.

Kung Karl XI beordrade 1675 malmöborna att riva ner det gamla franciskanerklostret i nuvarande Kungsparken. Klostret hade efter reformationen inrättats till hospital och fattigvårdsinrättning. Hospitalet flyttade nu till kvarteret Rundelen, där Kronan inköpt den gamla prästbostaden med angränsande tomter. Här uppfördes en mängd låga korsvirkeshus för att hysa gamla och orkeslösa. Inne på gårdsplatsen byggdes en simpel kyrka, även den i korsvirke. Någonstans i dessa byggnader låg den beryktade dårkistan. Här stängde man helt enkelt in de alltför bråkiga patienterna under kortare perioder.

1773 utvidgades hospitalet. En mängd envåningslängor uppfördes och över porten uppsattes en stentavla med Gustav III:s namnchiffer och texten "MALMÖ HOSPITAL BYGT 1773". Tio år senare hade man rivit den gamla prästbyggnaden och på dess plats uppfört en grundmurad tvåvåningsbyggnad, kallad "Stora mansbyggnaden". Herr Sthens forna trädgård hade förvandlats till kyrkogård, den sista hemvisten för hospitalets fattiga. Snart började även stadens befolkning ta kyrkogården i anspråk. Först 1831 upphörde kyrkogården i detta kvarter.

Den gamla huvudbyggnaden från 1700-talet i den sjukhusmiljö som in på 1900-talet fanns invid Djäknegatan.

Hospitalet gick under benämningen "Asylen". Om denna kunde ett ögonvittne från slutet av 1800-talet berätta följande:

"När Asylen på sin tid anlades var det säkerligen av medlidande med dessa olyckliga, men att ligga så gott som i hjärtat av staden var för övriga innebyggare ytterst obehagligt. Särskilt barnen voro oroade av att passera denna inrättning och ängsliga för att någon av

patienterna skulle ta sig ut. Det hände också, att ett kvinnligt hjon hade lyckats komma ifrån sin vårdare och placera sig gränsle över taket till byggnaden vid Rundelsgatan. En stor folksamling uppstod när försök gjordes för att få ned henne, sedan hon vägrat att godvilligt komma. Det lyckades slutligen ett par djärva män - sotare eller plåtslagare - att släpa ner henne."

När hospitalsbyggnaderna revs i mitten på 1930-talet för att bereda plats för den nuvarande bebyggelsen, kom minnena efter hospitalskyrkogården i dagen. Åtskilliga lass med skelettrester kördes ut till soptippen i Sjölunda. Då hade Malmö 1934 fått ett modernt sjukhus för mentalpatienter i form av Östra sjukhuset. Dit överfördes patienterna från "Asylen".

SPP-huset i kvarteret Prästgårdarna. Bilden tagen åt samma håll som föregående fotografi.

På platsen idag är det endast gatunamnen som förmedlar historien kring detta kvarter. Men litterärt finner man strofer som också kan användas för att framkalla en doft av dåtid. Den kände diktaren Ossiannilsson skrev 1911 dikten Malmö och fann inspiration kring vårt kvarter:

"De långa, trånga gatorna med namn från medeltiden
och gömda äppelgårdar, hur väl jag minnes dem,
när draget spridde hälsningar från ljumma sommarfriden
i Djäkne och Kalende och tyst Jerusalem:
det doftar av lindeblom, det snöade kastanjeflarn -
det var i just de gatorna, jag sprang en gång som barn."

Det nuvarande huset på tomten är, trots sitt påfallande moderna utseende, byggt så tidigt som 1939-42. Här har SPP sin fastighetsförvaltning och försäkringsavdelning.

Bland päron och nykterhetsfolk

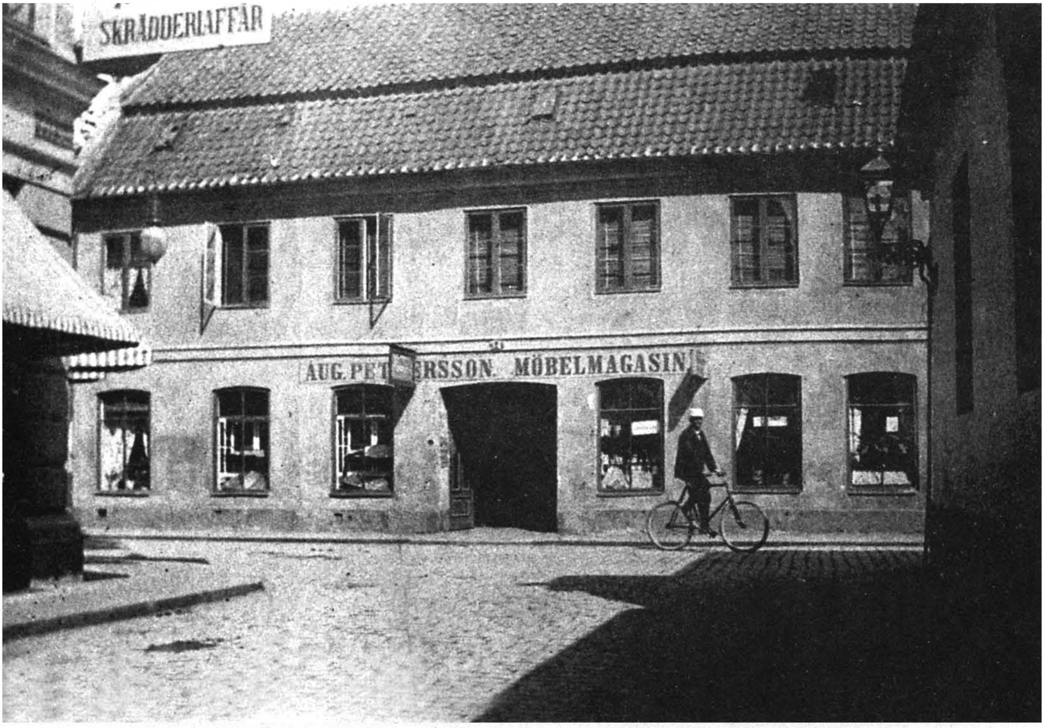
Det kvarter Concordia där PLM-huset idag står var förr ett utkantsområde i stadsbebyggelsen. Kvarteret avslutas åt söder av Baltzargatan och här tog staden slut. Utgrävningar i kvarteret ut mot gatan har faktiskt visat att den sentida gatusträckningen går i samma sträckning som den medeltida stadsvallen och vallgraven.

Djäknegatan slutade alltså i söder abrupt vid vallen. Utanför låg Rörsjön med sina vida träsk- och sjömarker med djur och fågelliv. En idyll som är svår att framkalla bilden av i dagens cityområde. Även strax innanför stadsvallen var det moder natur som stod för miljöinslagen. När vi möter kvarteret Concordia i bevarade handlingar är dess inre en grönskande oas. Den rike apotekaren Dieterich och den likaså rike Hegardt hade i början av 1700-talet anlagt två privata lustgårdar inne i kvarteret. Om Dieterich lustgård känner vi mycket tack vare en utförlig beskrivning från 1729. Varje buske och träd är angivet till både sort och läge. Den stora trädgården var uppdelad i fem gångar med tvärgångar och en halvcirkelformad gång i änden. Stora kastanjeträd och lindar gav skön sommarskugga och utmed alla gångarna stod äpple, päron, plommon- och körsbärsträd i vackra rader. Inte mindre än 20 olika sorters äpplen fanns att välja på för den sultne: kavill, rosenhäger, gul, grå och brokig renett för att nämna några. Den päronsugne kunde mumsa på 17 olika päronsorter, varför inte en bergamott eller bonkratin.

I trädgårdens norra del fanns två "lustkvarter" med rosenhäckar, buxbom och gullregn. I rabatterna blommade nejlikor, violer, gyllenlack, lavendel och rosmarin. Av mera exotiska inslag fanns vindruvor och träd av valnöt, mullbär, mandel, ja t.o.m. av fikon och aprikos. Mitt i trädgården stod ett lusthus i två våningar, detta var den Dieterichska familjens "sommarställe" mitt inne i den dåtida staden. Hegardts trädgård känner vi inte i detalj men när Linné besökte Malmö år 1749 tillbringade han åtskilliga timmar i denna. Här förundrades han över de spanska flugor som fanns i ligusterhäckarna. Varför importera dessa dyrt till landet när man kunde

producera dem i Skåne? Flugorna användes som läkemedel. Genom att klämma sönder dem fick man fram en gulgrön vätska som kunde intagas mot allehanda sjukdomsbesvär!

Trots denna 1700-tals idyll kom kvarteret Concordia att även rymma inte så lite av Malmö tidigaste industrihistoria. Det var året 1785 som fabrikören Mathias Hegardt i sina fastigheter vid Djäknegatan startade en stoff-, strump- och klädesfabrik. Det var de s.k. manufakturernas blomstrande tid. Företagsamheten kände inga gränser. Fabriker anlades, de flesta levde endast en kort tid, ett fåtal fick en längre nådatid. För Hegardt, vars fastighet sträckte sig utmed mer än halva södra kvarteret mot Djäknegatan, stod emellertid inte Fru Fortuna bi. Brodern övertog rörelsen och flyttade fabriken till en annan del av staden. Vid omstruktureringen fick fabriken namnet

På denna bild slutar Baltzargatan mot en husfasad utmed Djäkne-gatan. År 1908 revs huset och Baltzarsgatan drogs genom kvarteret.

"Hoppet". Ny ägare till den gamla fabriken vid Djäknegatan blev den berömde handelsmannen Frans Suell.

Frans Suell var stortillverkare i tobaksvaror och nu kastade han sig med iver även in i väv- och spinnerimaskinernas hektiska värld. Ett präktigt trevånings hus uppfördes på den rymliga tomten och här anlades också diverse småhus för valkverk, maskinpressar och en hästdriven kvarn. 1795 ansöktes om tillstånd att få starta verksamheten helt efter de modernaste tekniska landvinningarna inom den världsledande engelska textiltillverkningen. Frans Suell försökte t.o.m. att få en engelsman att flytta till Malmö för att leda tillverkningen av maskinerna vilka skulle gå med "vatten eller häst eller eld och luftmaskin". Någon engelsman blev det aldrig, konstruktionsarbetet gick till ett mekanisk snickaresnille, mäster Frantz Dröscher.

Frans Suell gav sin stolta fabrik namnet Concordia, dvs Enigheten. Detta namn måste ha varit speciellt hos den stor Malmömannen. Ett av hans fartyg på utlandshandeln var nämligen briggen Concordia. Skeppet gick ett sorgligt öde till mötes när den strandade. Snart skulle ödestimman slå även för textilfabriken Concordia. På morgonen den 30 januari 1808 kom elden lös i fabriken. Lagret bestod enbart av brännbart material i form av stora ullbalar och tyger. Det påkostade maskineriet var av trä, så också husen som allt var inrymt i. Katastrofen var ett faktum. Endast de stora fria ytorna inne i kvarteret hindrade elden att ödelägga hela stadsdelen. Hur elden börjat klargjordes aldrig. Självantändning av ullen kan ha varit orsaken. Rykten gjorde dock gällande att det var engelska klädesfabrikanter som mutat en fabriksanställd att tända på.

År 1882 uppfördes ut mot Djäknegatan ett präktigt tegelhus av ägaren Johan Nilsson. I huset öppnades en restaurang som under sommartid kunde låta gästerna sitta ute i resterna efter den alltjämt bevarade trädgården från Linnés dagar. Snart blev Restaurant Concordia-Trädgården ett av Malmös verkliga inneställen. Mitt i kvarteret uppfördes en musikpaviljong, kägelbanor och biljardlokaler. Under sommarmånaderna kvällar underhölls de talrika besöksskarorna av sång och varitéartister. Hur abrupt slutade inte denna verksamhet med bier och vinförtäring när Malmö

Världsgoodtemplars Byggnads AB 1904 köpte fastigheten och skapade en "nykterhetsrestaurang". Restaurangen fortsatte dock att dra folk och speciellt uppskattat var utomhusteatern "Malmö Sommarteater".

1908 delades kvarteret Ellenbogen genom att man förlängde Baltzarsgatan österut. Kvarteret söder om Ellenbogen fick något inkonsekvent namnet Concordia. Restaurangfastigheten blev kvar i Ellenbogenkvarteret. I slutet på 1950-talet var det tid att riva husen i kvarteret Ellenbogen. Ett modernt kontorshus uppfördes längs Djäknegatan, Snapperupsgatan och Baltzarsgatan. Första etappen stod klar 1961 och samma år flyttade PLM sitt huvudkontor till fastigheten, som sedan dess går under namnet PLM-huset. Fastigheten ägs och förvaltas av Skandias fastigheter.

PLM-huset vid Djäknegatan i kvarteret Ellenbogen.

Färgare och vävare i skuggan av den gamla stadsvallen

Kvarteret Spinneriet och angränsande kvarter söder om Baltzarsgatan inlämmades tämligen sent till Malmö stadsområde. Den äldsta staden låg ju på en bred sandrevel ute i Öresund och innanför denna fanns ett sjö- och sankmarksområde. Genom utdikningar och vattenregleringar på 1500-talet kunde ny, byggbar mark utvinnas söderut och det är nu som tomterna direkt söder om Baltzarsgatan bebyggs. Dessa gränsade i söder till den vall och vallgrav som gick på diagonalen tvärs genom dagens kvarter.

Merparten av detta stadsområde innanför vallen utgjordes av så kallade "abildgårdar" dvs trädgårdar. I slutet av 1500-talet ägdes en stor tomt i nordvästra delen av kvarteret av vävaren Hans Corneliussön. Kalendegatans södra del fanns inte då utan här låg istället en liten gångstig som från Baltzarsgatan ledde ner till vallen. I gångstigen låg också stadens avloppsdike, en osmaklig historia. Ett öppet kloakdike förde orenligheter ut till vallgraven. När smutsvattnet passerade vallen skedde detta genom en murad tunnel, "Herr Clausis gang". Det var ingen mindre än Skånes reformator, Claus Mortensen som fått ge namn åt en kloaktrumma. Han bodde själv i det till gången angränsande huset. Hela detta låglänta område kallades "Kragevigen" dvs Kråkviken. Namnet antyder att det varit ett rikt fågelliv vid denna blöta plats.

Under slutet av 1600-talet möter vi en mängd småfolk i de enkla korsvirkeshus som då låg i kvarteret Spinneriet ut mot Baltzarsgatan. Tomterna var inte attraktiva, kanske beroende på att gatan genom det öppna kloakdiket var en av Malmös sämst underhållna. Ett syneprotokoll avslöjar att "gatan var så fördärvad och djuphålig, att med möda någon kunde framköra, mindre gå".

Under hela 1700-talet används en stor del av kvartersmarken till färgeriverksamhet. Färgaren Johan Momber utvann en mängd växt-

färger, vilka kom väl till pass vid de textilindustrier - manufakturier - som då fanns i staden. 1799 kom Färgaregården i rådmanssonen Jacob Falkmans ägo. Denne ville bo ståndsmässigt och beslöt sig för att bygga sig en värdig bostad. Huset kom att uppföras ut mot Djäknegatan, strax bredvid den plats där idag in- och utkörseln till den genom hela kvarteret befintliga bilpassagen finns.

Det blev ingen dålig färgarebostad! En närmare trettio meter lång byggnad, närmast i stil med en liten herrgård, låg ut mot Djäknegatan. Huset var visserligen endast i en våning men hade väl tilltagna höjdproportioner, inte minst med ett imponerande, så kallat brutet tak. Väggarna var mer än halvmetern tjocka, vilket berodde på att de uppförts efter en helt ny byggnadsteknik som godsäga-

Baltzarsgatan på 1930-talet med skjutsinrättningens stora stallbyggnad.

ren Rutger Maclean vid denna tid infört på sitt gods Svaneholm. Väggarna göts helt enkelt upp. Gjutningen var lera, uppblandad med halm. Man satte träformar och kunde på så sätt på plats "gjuta" ca 20-30 cm åt gången innan det fick torka. Med puts skyddade man sedan väggarnas in- och utsidor. Det lilla lerpalatset vid Djäknegatan är sedan länge borta men Rönneholms herrgård mitt inne i Malmö är från denna tid och uppförd enligt detta sätt.

Jacob Falkman kom på obestånd 1809 och tvingades då sälja färjaregården till Casern Bolaget. Detta bolag hade sitt upphov i den krigiska tid som då rådde. Frankrike hade fått med sig Danmark som bundsförvant mot England. Eftersom svenskarna höll på England och Ryssland, rådde krigsfara här nere i Skåne. En här av inkallade soldater, det s.k. lantvärnet, hade uppsatts och i Malmö hade dessa soldater - de flesta bonddrängar och andra enklare folk - hysts in i stor mängd. Det hela var bedrövligt. Usla logement ute bland de olika borgarnas uthus, dålig mat och annat elände medverkade till att soldaterna, Sveriges stolthet, dog som flugor i olika epidemier. Genom att gå samman i Casern Bolaget för anordnande av logement, försökte ett antal framstående borgare avhjälpa det hela. Färjaregården byggdes om och snart kunde man här inhysa 412 soldater i rum som var "av den allra härligaste beskaffenhet för deras ändamål".

I och med raserandet av stadsvallen kunde 1810 Djäknegatan och Kalendegatan dras längre söderut och förbindas genom den nya Stora Nygatan, den viktiga gatusträckningen som skulle förbinda de på utfyllnadsmark nyvunna kvarteren med det nyanlagda Gustav Adolfs torg. Napoleonkriget tog slut och soldaterna flyttade ut ur "lerpalatset". I stället skapade här "Malmö stads lovliga Borgerskap" den så kallade skjutsinrättningen, stadens första taxibolag. Hit vände man sig om man behövde häst och vagn för färder utanför staden eller också om man behövde körslor av mera vardaglig karaktär. Ut mot Baltzarsgatan, på hotell Gardens nuvarande tomt, stallades de många hästarna, 24 par, i en speciell envånings byggnad i korsvirke. 1843 uppfördes ett stort stall i två våningar ut mot Baltzargatan, utan tvekan Malmös mest påkostade i sitt slag. Denna byggnad är det nog många malmöbor som fortfarande kommer

ihåg. Den revs ju först när det moderna hotell och kontorskomplexet uppfördes.

Varför då kvartersnamnet Spinneriet? För att få svaret måste vi förflytta oss till kvarterets västra sida, till tomterna ut mot Kalendegatan. Här fanns i början av 1800-talet en vacker och stor trädgård "med lusthus, gunga och trädgårdsbänkar". Idyllen skulle avbrytas abrupt i och med uppförandet av en fabriksbyggnad utmed större delen av Kalendegatan. Vi är inne i mitten av 1800-talet och företagsamheten i staden kände inga gränser. Länge hade man i Malmö irriterat sig över att man var tvingad att hämta allt garn till stadens behov mycket långväga ifrån, främst från Göteborg och Västergötland. Priserna kunde inte hållas nere. Nu bildade man istället ett aktiebolag som skulle driva ett bomullsspinneri.

Kvarteret Spinneriet vid Baltzargatan med samma bildvinkel som på föregående uppslag.

Manufaktur Aktiebolaget såg dagens ljus 1855. Det skulle länge vara en väsentlig del av Malmö.

Den långa fabrikslängan blev ett modernt inslag ibland dåtidens Malmöbyggnader. I stället för träbalkar i taket använde man gjutjärnsbalkar. Detta var en innovation för Malmö. Nu kunde man nämligen göra byggnaderna betydligt bredare och mera ändamålsenliga. Man märker att man hade nära till Kockums mekaniska verkstad ute vid nuvarande Davidshallstorg. Till och med trappor och dörrar gjordes av gjutjärn. På denna tomt bredvid Kalendegatan skapades alltså på 1850-talet ett stycke värdefull malmöitisk industrihistoria.

Det var inte allt som Kockums kunde bispringa med. Engelsmannen mr Curtis besökte Malmö och hans firma i Manchester fick uppdraget på maskiner och annan inredning. Troligtvis är det han som inspirerat till fabrikens särpräglade arkitektur och till valet av gjutjärn, allt efter senaste nytt i England, industrins vagga. Allt skulle ju drivas med ånga och nyfikna malmöbor kunde följa det spännande arbetet med att uppföra stadens högsta skorten, närmare femtio meter hög. Skorstenen blev dåtidens motsvarighet till vår tids Kockumskran. När ångpannorna till fabriken skulle lossas i hamnen blev det också publiktillströmningar. De tre enorma pannorna fördes med möda till sin nya hemvist. 1857 eldades ångmaskinerna, drivremmarna kopplades till maskinerna och produktionen startade.

Under 1950-talet blev tiderna dåliga för textilindustrin och fabriken i Malmö centrum lades ner. Byggnaderna i kvarteret Spinneriet revs och 1957 stod den nya bebyggelsen klar. Den ägs och förvaltas av Skanska Øresund.

Här bodde Malmös rikaste fåravaktare

När vi möter den första kända hyresgästen till delar av den fastighet vid Södergatan, som Nessims idag driver sin verksamhet i, skrev man året 1519. Mannen hette Hemming, med öknamnet "drucken". Eftersom det var skick och sed att ge öknamn, som var passande, kan man kanske våga misstänka att den gode Hemming inte alltid varit nykter.

Tomten ägdes vid denna tid av Heliga lekamens lag i Malmö, ett kyrkligt gille med eget kapell och altare i S:t Petri kyrka. Än i dag finns det gamla kapellet från 1460-talet kvar, numera benämnt Krämarekapellet. Den otroliga bildskatt av medeltida målningar, som finns här på väggar och i valv, har få motsvarigheter i Norden. Det vittnar om att laget hade rika medlemmar ur stadens högsta societet. Tyvärr förstördes kapellets rika inredning vid reformationen under 1520-talet.

Av inredningen, t.ex det vackra och stora altarskåp, som en gång prytt kapellet, finns dock inget att se numera. När reformationen infördes var Malmö en av den nya lärans bastioner. Alla gamla helgonsaker såldes på auktion eller höggs sönder. I ett kungligt brev från 1529 får Malmö ta över äganderätten till alla de fastigheter, som tidigare låg under den katolska kyrkan. Nessimstomten var en sådan.

1537 beboddes tomten ut mot Södergatan av Lauritz Fogdesvenn. I den angränsande gården ut mot Kalendegatan, som också tillhört Heliga Lekamens gille, bodde vid samma tid en man vid namn Nils Frendesen. Snart slogs dessa gårdar samman till en stor fastighet och det är denna stora gård, som i början av 1600-talet ägdes av den rike bryggaren Jens Lauritsen. När han dog 1609, gifte änkan, Birgitte Povelsdotter, om sig med en ung och mycket äregirig man "från landet", Söffren Christensen. Detta var i sanning en stor personlighet i 1600-talets Malmö. En man som det talades länge om, även efter hans död.

Södergatan med Nessimhuset i förgrunden i början av seklet.

Söffren växte upp som fattig gåsvaktare på Skabersjö gods. Ynglingen hade emellertid sinne för affärer och snart hade han avancerat till fogde på Häckeberga. Efter en tid beslöt han sig att söka lyckan i storstaden Malmö. Snabbt etablerade han sig som handelsmannen. För att vinna ära och trovärdighet var det viktigt att komma in i de rätta familjerna. Söffren snärjde bryggaränkan och kunde flytta in i den rika gården vid Södergatan.

När Birgitte dog 1615, var det dags för nytt giftermål, denna gång med en rådmansdotter. Söffren hade nu vunnit högt anseende och han förde handel både på Island och Norge. Snart flyttade paret in i en annan gård tvärs över Södergatan, i det så kallade Flensburgska huset. När Söffren dog som borgmästare 1649 var han Malmös rikaste man. Ett stort steg från gåsfösarens vedermödor! Inne på

Flensburgska gården snett mittemot Nessimhuset finns fortfarande ett efterlämnat tänkeord av Söffrens hand. På en portbjälke har han, den rikaste, visat sin litenhet inför Gud:

"Guds rige varer evindelid
Dog verden er forfaengelid."

Vill man se Söffren och hans familj är ett besök i S:t Petri kyrka att rekommendera. Här hänger alla familjemedlemmarna på en stor tavla framme i norra tvärskeppet.

Till Nessimtomten är knuten mycken 1600-tals historia. Inte lång tid efter det att Söffren slutit sina ögon flyttade borgmästaren Lars Törnschiär in i gården. Idag möter vi hans namn i stora bokstäver, men skylten sitter i den korsvirkesgård som ligger mitt emot Nessimhuset. Lars, liksom Söffren, ägde nämligen flera malmögårdar, men det var här på Södergatans östra sida han bodde. Lars var en riktig spjuver. Med sin hustru hade han två barn, men det skulle komma att bli ett tredje. Mamman var en rådmansänka, Ingeborg, som den gode Lars haft ett kärleksförhållande med. Hon tvingades att föda barnet i lönndom och när det gick åstad mot dop, hölls detta i Köpenhamn. Samtidigt köpte sig vår borgmästare fri för 80 daler silvermynt.

Liksom för Söffren kan man hitta en minnestavla över Lars i S:t Petri. Texten lovprisar den dygdiga borgmästaren:

"En äkta make from, en god och christlig fader ..." Jovisst!

Våldet på gatorna i Malmö talas det idag ofta om. Fenomenet är inte nytt vilket framgår nog så tydligt om man studerar gamla domböcker. En decemberdag 1683 hade till exempel borgmästare Lars Törnschiär bjudit hem prosten Johan Hoverberg och borgarna David Kröger och Hans Willschiött. Utanför dörren stod gästernas drängar och väntade med lyktor. På hemfärden efter det trevliga samkvämet tog man sig Södergatan norrut i mörkret och vek nedåt Kompanigatan. Här stötte sällskapet på en korpral och några soldater. Utan någon anledning började korpralen skälla ut prosten och

Nessimshuset med delvis avskalad dekor, kvarteret Claus Mortensen.

snart var ett vilt slagsmål igång. Vilken tur att de kraftiga drängarna var med. Ingen borgare tog sig en nattlig promenad utan livvakt.

I Törnschiärs gamla hus grundade 1843 Per Olof Peterson en textilfirma. När han dog 1877, köpte en Severin Axelson både firman och huset och döpte om företaget till S Axelson & Son. Affärerna gick bra och Severin Axelson kunde snart riva det gamla huset för att åren 1888-89 uppföra den nuvarande fastigheten. Gathuset pryddes med gavelförsedda vindskupor i båda ändar och i mitt på långsidan fick det både burspråk och balkong.

När Nessims övertog huset 1933, byggdes det om till sitt nuvarande utseende. Ägare är i dag Rashid och lshahram Amir-Barghi i Lund.

Den rike borgaren donerade till Malmös fattiga

Gårdarna utmed Södergatan har sedan 1300-talet tillhört rika män i Malmö. Skomakaregatan - Baltzargatan bildade en gång i staden allra tidigaste historia dess södra gräns. Stadens mark har troligtvis markerats genom ett enklare vattendike. Först på 1300-talet inlemmades våra dagars kvartersmark mellan Skomakaregatan och Gustav Adolfs torg med stadsbebyggelsen.

På hörnet till Skomakaregatan växte det snabbt upp en präktig, kringbyggd gård med tvåvånings korsvirkeshus. Från övervåningens fönster kunde ägarna blicka över Södergatan in bakom planket till S:t Jörgens spetälskesjukhus. Här inne var de spetälska inspärrade. Den stora sjukhuskyrkans tegelgavel låg ut mot gatan och söder därom fanns den stora kyrkogården. Där inne vistades de levande döda bland de döda. Alla kunde drabbas av den fruktade sjukdomen. Så lite det var som skiljde ett förmöget liv och ett liv i största armod.

På motsatta sidan om spetälskesjukhuset gick livet emellertid vidare. Hörntomten hade en gång blivit skänkt till Heliga Lekamens gille i Malmö S:t Petri kyrka. Någon för oss okänd ägare hade för att lättare komma igenom skärselden varit frikostig mot kyrkan. År 1537 uppgick tomtskatten till 12 mark, vilket visar att läget varit bland de bästa i Malmö. Samma tomtskatt skulle, till fromma för de boende, leva kvar under åren utan uppräkning. Malmös forna skatteindrivare har verkligen inte varit effektiva vad gäller tomtskatt. Så sent som i slutet av 1800-talet fanns den årliga tomtskatten kvar, då med den stora summan 1 riksdaler 50 öre!

1538 möter vi den förste kände ägaren till hörngården, Erik Knudsen. Han var en förmögen man - guldsmed till yrket - och ägde ett flertal fastigheter runt om i Malmö, t.o.m. vid den fina Östergatan norr om S:t Petri kyrka. Trots att den gården låg vid dåtidens huvudgata, valde guldsmeden att bosätta sig här i stadens södra

del. Kanske var det den betydligt rymligare gården här i söder som lockat, kanske har guldsmeden kunnat ha en trädgård eller ett grönsaksland inne i det stora kvarteret?

Att odla grönsaker hade nämligen kommit på modet i Köpenhamn och Malmö just i början av 1500-talet. Modern till kung Christian II:s älskarinna, "mor Sigbrit", hade inkallat holländare till Köpenhamn för att sprida trädgårdskulturen i norden. De nära kontakterna sundsstäderna emellan måste ha underlättat denna sköna kulturs spridning i de båda storstäderna.

Erik Knudsen var en välbärgad man. När hans dotter gifte sig, var brudgummen ingen mindre än den blivande biskopen i Trondheim

Rosqvistska hörnhuset vid Södergatan - Skomakaregatan ca 1890.

i Norge, mäster Hans Mogensen. På sitt livs höst, när maken dött, flyttade dottern tillbaka till fädernesgården i Malmö. 1599 sålde hon sin fars gård till Peder Sander, ridefogde på Månstorp slott. Under närmare ett halvt sekel skulle familjen Sander härska i gården. Från 1618 möter vi också Peder som rådman i Malmö. Att vara ridefogde innebar att Peder hade ansvar för mycket på det stora godset, beläget en halv dagsresa från Malmö mot Ystad. I dag reser sig det mäktiga slottet enbart som en tegelruin, men ännu vittnar Månstorps "gavlar" om vilka rika män, som styrt och ställt där.

En höstdag 1736 - man skrev den 20 oktober - klämtade S:t Petri kyrkas klockor olycksbådande. Eldvakten i tornet hade upptäckt en eldsvåda i vårt kvarter. Utmed kvarterets södra sida, vid Per Weijersgatan, låg flera korsvirkesbyggnader som bildade en dåtida "fabriksanläggning", det så kallade "Yllemanufakturiet". Här hade elden funnit fäste. Detta år fanns i staden 402 män, som uttagits till frivilliga brandmän. Rik eller fattig, det kvittade. När elden var lös gällde det att kämpa sida vid sida. Man samlades nu i hast för att gå i kast med den röde hanen.

Personalrullan från just detta året över brandpersonalen visar tydligt att man blandat rik som fattig. Den stenrike Haqvin Bager skulle köra vatten till sprutan nr 1, den mäktige Frans Suell den äldre skulle tillsammans med rådman Flensburg forsla fram vatten till sprutan nr 2.

Man kan lätt se dramatiken framför sig, när elden spred sig från byggnad till byggnad. I Köpenhamn hade åren innan en förödande brand lagt större delen av staden i aska. Var det nu Malmös tur?

Borgarna var denna gång lyckligt lottade. Alla gårdsägare i kvarterets norra del kunde efter ett antal svettiga och riskfyllda timmar andas ut. Men utmed hela Per Weijersgatan stod endast förkolnade stolpar kvar, så också av boningshuset ut mot Södergatan. Ägaren till denna södra gård hade förlorat allt han ägde.

Från året 1770 har vi ett bevarat husesynsprotokoll för hörngården utmed Skomakaregatan. Det digra protokollet visar på ett mycket

rikt borgarhem, inrymt i präktiga tvåvåningars korsvirkeshus ut mot gatorna. Ägare var handlanden Peter Lindberg. I bottenvåningen, i ett stort rum som vette ut mot både Skomakaregatan och Södergatan, hade denne man sin butik. Via dörrar från båda gatorna kunde man komma in i hans detaljhandel. Arrangemanget är något ovanligt. Normalt brukade borgarna ha sin butik förlagd till små gatskjul upp mot husens ytterväggar.

Via en liten kammare, eller skrivarstuga, där räkenskaperna noggrant fördes, kom man in i den stora salen. Rummet, som var husets paradutrymme, sträckte sig tvärs igenom hela byggnaden. Väggarna var täckta av en "limfärgad Skogsmålning". Runt dörrar och fönster fanns vackert panelerade träfoder. En dörr mot gårdssidan ledde ut till det stora köket. För att slippa röken i stora salen uppvärmdes denna genom en s.k. biläggare från köksspisen. Söder om salen fanns ett antal smärre rum och trappan upp till ovanvåningen. Här fanns också den stora port, som möjliggjorde för vagnar att komma in på gårdsplanen.

Inventerarna blev imponerade över vad man såg. Protokollet avslutas med att "denna gård består av mycken rymd och byggnad samt med ansenlig och kostsam reparation förbättrad är". En liten missräkning drabbade dock ägaren. På en undangömd plats hittades ostämplade varor, alltså varor som man försökt sälja utan att betala lyxskatt. Det antecknade korthugget: "vilka confiskerades".

1841 såldes hörngården med angränsade gård i söder till handlanden Nils Rosqvist. Han blev en mycket rik man. På ålderns höst donerade han en stor del av rikedomen till en stiftelse för äldre i Malmö. Nils Rosqvist ansågs av många förneka sitt fattiga ursprung och själv se ner på sina fattiga släktingar. De kom ibland in från landet och lånade pengar av sin släkting, den rike handlanden. Då var de förbjudna att gå köksvägen, och detta enbart för att inte pigorna skulle få veta att husbonden hade sådan fattig släkt. Detta berättar en samtida person.

Säga vad man vill om Rosqvist. Med stiftelsens pengar kunde han under 1880-talet uppföra en stor och pampig byggnad i hörnet av

Föreningsgatan och Amiralsgatan. Där kunde äldre malmbor få egen bostad och omsorg. Huset står fortfarande kvar, framför nuvarande Stadshuset, vittnande om en man som ville bygga ett annorlunda monument över sig.

Även invid Södergatan gjordes plats för den nya tiden. Korsvirkeshuset revs och Rosqvist uppförde 1882 sitt magnifika fyravåningshus. Södergatan hade börjat bebyggas med höghus på 1870-talet. Det Rosqvistska var det tredje i ordningen av höga hus utmed denna gata.

I dag ägs huset av försäkringsbolaget Trygg-Hansa.

Rosqvistska huset vid Södergatan i kvarteret Gyllenstjerna.

Malmöoriginalets 1700-talsgård

Lilla torg är oasen i Malmö. Restauranger i mängd har tagit alltmera av torget i besittning. Runt denna öppna plats trängs också många av Malmös äldre hus. Korsvirkeshus med väl bibehållna fasader, tror man. En del av dessa romantiska fasader är dock rekonstruerade i relativ sen tid.

Ett av undantagen är Hedmanska gården utmed torgets hela sydsida. Byggnaderna andas Malmöhistoria; träet är vingt och skevt av århundraden. Hedmanska gården består av fem byggnader. De var illa ute i slutet på 1960-talet. Några hus var i så dåligt skick att vissa ansåg att byggnaderna var på väg att rasa. De uppfördes mellan åren 1597 och 1894. Gården ägs av Malmö stad, som genom en föredömlig restaurering på 1970-80-talen räddade det hela till eftervärlden.

Äldst av de många sammanbyggda husen i gården är det långa porthuset mot Lilla Torg. Tegelfyllningen mellan den synliga trätimran togs aldrig ner vid restaureringen. Det är således fortfarande samma konstnärliga mönster som när huset byggdes i slutet av 1500-talet. Av ödets slump har rester efter en inskription i en bjälke blivit bevarad. Här läses ett N och ett H samt årtalet 1597. En kontroll i stadens gamla papper visar att borgmästaren Niels Hammer var ägare till halva gården vid denna tid. Gården gick sedan över till borgmästaren Jens Ennertsen och omtalas 1625 som "en temlig Bögning offven och neden". Det är således en borgmästaregård som blivit bevarad.

I huset finns välbevarade dekorationsmålningar från 1700-talen. Målningarna är för övrigt bekostade av köpmannen Haquin Bager. Andra våningen är ett av Malmös bäst bevarade exempel på korsvirkesarkitektur!

De båda borgmästarna ägde dock inte hela våra dagars gård. Under 1500-talet var nämligen allt uppdelat i några mindre fastigheter.

Hedmanska gården vid Lilla torg, en genuin gammal borgargård som inte gick förlorad i rivningsraseriets tidevarv.

Mellan Niels Hammers hus och Hjulhamnsgatan låg en annan fastighet. Denna var 1625 "megit forfalden, baade ud til torffuit och stredit". Det nuvarande torghuset på denna mark har troligtvis uppförts under början av 1700-talet, då de två gårdarna kommit under en och samma ägare. Hörnhuset fick sin nuvarande klassicistiska fasad efter en ombyggnad i början av 1800-talet. Det ursprungliga korsvirket finns kvar därunder.

Hedmanska gården vid Lilla Torg i kvarteret Gyllenstjärna.

honom, att rita hus! Han står bakom många kända byggnader och kyrkor runt om i Skåne. Brunius anknöt gärna till den gamla medeltidsgotiken och dekorerade fasaderna med rundbågefriser och takgesimser i överflöd.

Just de breda och höga magasinsbyggnaderna (som Form Design Centerhuset) skulle bli stadens kännetecken. Vid mitten av 1800-talet försvann skråväsendet och industrin blomstrade upp. På de stora kringbyggda borgargårdarna behövde man helt enkelt mera lagringsytor. Lösningen var som i New York, att bygga på höjden inom den trånga gården. Vi har idag fyra av dessa gamla lagerhus bevarade, tre av dem i kommunens ägo. I kulturkvarteret S:t Gertrud finns två och här på Hedmanska det tredje. Ett fjärde hus ligger vid Kalendegatan.

Spetälska och dödsdömd upprorsman

Kvarteret S:t Jörgen, som omges av Baltzarsgatan, Kalendegatan, Stora Nygatan och Södergatan och där hotellet med samma namn finns, har fått sitt namn efter det medeltida spetälskesjukhus som, vigt till skyddshelgonet S:t Jörgen, låg i kvarterets norra del utmed Baltzarsgatan. Men man kan fråga sig om det var så många spetälskepatienter man tog emot på detta sjukhus. Vid utgrävningar av kyrkogården, som tillhörde hospitalet, fick man upp många skelett. Nästan inga visade tecken på den fruktade sjukdomen! Kanske var hospitalet i stället ett slags medeltida MAS?

S:t Jörgen var enligt legenden en riddare, som genom sitt kristna leverne gjorde mycket gott. En gång till exempel befriade han en prinsessa från en hemsk drake, vilket väl tillhörde riddarnas yrkesplikt på den tiden! Berättelsen kan avnjutas i de unika Krämarkapellsmålningarna i S:t Petri kyrkan. Hela platsen för S:t Jörgens hospital i Malmö har grävs ut av arkologer under 1980-talet. Mängder av skelett påträffades på kyrkogården men - märkligt nog - nästan inga med typiska spetälskeskador. Kanske var Malmö mer förskonat från sjukdomar än andra platser? I en av de påträffade träkistorna hade man, innan locket lades på, satt ett stort brinnande vaxljus bredvid den döde Handlingen, men även det faktum att vaxljus var dyra på medeltiden, tyder på omsorg för den, som här fick sin sista vila.

Omkring 1550 revs byggnaderna och ersattes i hörnet av Södergatan och Baltzarsgatan av en stor korsvirkesfastighet. Detta hus, som kallades Lembkeska gården, överfördes 1891 till Kulturen i Lund och ingår i dag i det så kallade Borgarhuset. I stället uppfördes det numera försvunna Butterickshuset på platsen.

Där hotellet i dag står bodde i mitten på 1400-talet borgmästaren Jacob Magensen. Han arrenderade sin gård av domkyrkan i Lund och för att få detta arrende fick han lova att inne på gården bygga en badstuga. Efter borgmästarparets död skulle under 20 år fyra fattiga

Södergatan vid sekelskiftet. Ut mot Baltzargatan längst till vänster ses det s.k. "Butterickshuset" och hittom det en tvåvåningslänga. På dessa två tomter låg det medeltida spetälskesjukhuset.

folk en gång i veckan få bada och "ska de givas dem vardera en vetekaka och en skånesill för våra själar och alla kristna själar", som det stod i borgmästarens "byggansökan". Det är första gången ett badhus omtalas i Malmö. Bad på den tiden var i stil med våra bastubad. Men till ett ordentligt bad hörde också att man tappades på blod, så kallad "koppning".

På hotelltomtens norra del bodde, när svenskarna erövrade Skåne 1658, borgmästaren Effvert Wilfang. Wilfang var ingen beundrare av

svenskarna. Han ingick i en sammansvärjning hösten 1658 under ledning av Bartolomeus Mickelsen, ägaren av Limhamns kalkbruk. Det var en vitt utgrenad sammansvärjning, i vilken huvudsakligen malmöborgare, men också präster och adelsmän i stadens omgivningar, tog del. Syftet var att genom överrumpling lämna över Malmö till danske kungen Fredrik III. Tidpunkten var väl vald. Svenskarna under Karl X Gustafs ledning var upptagna med det hopplösa företaget att belägra Köpenhamn.

Två gånger var förberedelserna klara. Men genom att den danska hjälptruppen uteblev uppsköts företaget. Slutligen upptäcktes sammansvärjningen innan man kommit igång. Flera personer häktades, bland dem vår borgmästare. Den 22 december 1659 blev Bartolomeus Mickelsen och två andra deltagare halshuggna på Stortorget i Malmö. Borgmästare Wilfang skulle också avrättas Efter det tre huvuden huggits av var det Wilfangs tur. Men precis när han stod framför bödeln, kom en ryttare med kungligt besked att de övriga dödsdömda skulle benådas! Detta var ju otur för de redan huvudlösa, men tur för borgmästaren, som på skakiga ben kunde återvända till sitt hem.

I början på 1800-talet var Malmös befästningar hopplöst omoderna och vallarna revs. Stora Nygatan och Gustav Adolfs torg kom till. Nu fick den gamla tomten vid stadsvallen ett mycket attraktivt läge. Mitt emot byggdes Malmös teater. Det var en klacissistisk byggnad, som tyvärr delvis revs på 1960-talet. För att teaterpubliken under årets mörkare dels skulle hitta hem till sina bostäder, stadgades att de fastighetsägare som hade hus mot Södergatan på spelkvällarna skulle ha lampor tända i fönstren!

På hotelltomten uppfördes efter vallens rivning ett vackert tvåvåningshus. Det var ett borgarhus, som efter en senare ägare kallades Gråbergska huset. 1908 revs fastigheten. Varuhuset Wessels behövde större utrymmen och lät bygga ett femvånings tegelhus på tomten. Där disponerade man de två understa våningarna, från 1920-talet också den tredje. Huset skulle bli en fast rotad malmöpunkt under namnet Wesselshuset. Utanför ett av skyltfönstren skockades vid juletid "hela stan" för att se den berömda spelorkestern. Det var

mekaniska rörliga dockor i naturlig storlek. I dag finns orkestern på Malmös tekniska museum.

Wessels ledning hade omkring 1960 kommit fram till att rörelsen måste utvidgas. Man hade varit i USA och studerat de stora köpcentrum, som växte fram där. Därför beslutades det att Wessels skulle flytta till ett nybygge vid Jägersro och där bli Sveriges första köpcentrum. Flyttningen skedde i oktober 1962. Wesselshuset revs och på tomten uppfördes det stora komplex, som kallas Hotell S:t Jörgen och som stod klart 1964.

Södergatans mynning i Gustav Adolfs torg med kvarteret S:t Jörgen i bakgrunden.

Ett försäkringshus med en gammal fasad som ny

Söderport kallas det kvarter som ligger norr om Gustav Adolfs torg. Att döpa kvarteren i Malmö till olika namn går tillbaka till 1866. Genom kvartersnamnen försökte man ta fram något historiskt fenomen som var specifikt för just det aktuella området. Söderport är i detta avseende ett ytterst lämpligt namn. Kvarteret har under många sekler legat bredvid stadens södra infartsport.

Ute i trottoaren mot Gustav Adolfs torg låg en gång den fem-sex meter höga stadsvallen och utanför denna den breda vallgraven. Per Weijersgatan, som idag går utmed kvarterets norra sida, var alltså förr en parallellgatan med stadsvallen och mellan dessa fanns en mängd tämligen trånga hantverksgårdar. Gatan kallades under 1500-talet för Pottemagerstredet. Här har alltså många av stadens keramiker bott och verkat. Möllare var det också gott om i detta område. Utanför staden, upp mot nuvarande Triangeln, hade dessa sina vindmöllor. Möllevången är ju fortfarande ett namnminne från forna dagar.

Kanonerna mullrade en dag vid Söderport endast ett stenkast österut från vår tomt. Det var mars månad 1658 som svenskkungen Karl X Gustav lämnade staden efter att ha inspekterat sitt krigsbyte. Den danska fanan var halad, nu var det svenskarna blå-gula duk som gällde. Genast gick krigsmaskinen Sverige igång med att bygga ut försvarsverken. Det gamla Söderport, som låg vid Södergatans mynning till dagens Gustav Adolfs torg, flyttades till Engelbrektsgatan. När man för några år sedan grävde i marken i nordvästra torget, påträffades grunden till 1600-talstornet. En plötslig historievurm gjorde att man plockade upp några stenar och la ut i trottoaren. Porttornet skulle upp till ytan! Ett mera meningslöst företag får man söka efter. Stenarna ligger ju inte ens på platsen för porttornet. Detta låg nämligen mitt i gatan. För att inte hindra trafiken,

Gustav Adolfs torg under en marknadsdag i början av seklet.

lade man stenarna på en mindre utsatt plats. Nu är det bara gångtrafikanter som snubblar över dem!

Likaså utspelades dråpliga scener när man 1995 åter påträffade grundstenar nära Trygg-Hansahuset. Nu fick man ihop en historia om att det var det äldsta Söderport som kommit i dagen. I själva verket var det endast en stenskoning till den vallgrav som igenfylldes i början av 1800-talet. Men det var minsann lika fint som Pompeij, om man fick tro pressen.

Det har säkert varit en liten idyll, här i kvarteret Söderport. Den grönskande, höga vallen i söder, små trädgårdstäppor bakom den

långa, lite enformiga korsvirkeshusraden mot Per Weijersgatan. Den lantliga idyllen stördes emellertid av det kloakdike, som från Lilla torg förde illaluktande saker ut i stadsgraven. Vid utgrävningar för Trygg-Hansahuset på 1980-talet, hittade arkeologerna rester efter detta miljögissel. För det var precis vad det var. Även om staden var extremt lortig på 1700-talet, drog sig inte innevånarna vid Hjulhamnsgatan för att skriftligen protestera mot avloppsrännan. Se där, Malmös första protestlista.

Det vackra Trygg-Hansa huset vid Gustav Adolfs torg, kvarteret Söderport.

Den lantliga idyllen i denna del av staden förstärktes genom närvaron av det s.k. Hyllietorget. Strax innanför Söderport, i västra delen av kvarteret Söderport, fanns en öppen plats med detta namn. Här samlades varje morgon under våren och hösten stadens södra kreatursjord. Varje borgare med självaktning hade nämligen egna kreatur stallade på sina gårdar inne i bebyggelsen. Den södra hjorden vaktades av en herde som från Hyllietorget förde ut den råmande och bräkande djurskocken. 1726 ingick i denna hjord inte mindre än 55 hästar, 176 kor och 96 får. Försök tänka synen av dessa djur samlade på Engelbrektsgatan och kringliggande gator - varje morgon!

Vid Trygg-Hansas fastighet ut mot Per Weijersgatan, mitt emot Hjulhamnsgatan, bodde på 1800-talet en människa med ett tragiskt öde. Den 28 jan 1839 dog här i djupt armod Henrik Falkman, en gång en av samhällets högst ansedda. Henrik var en äkta malmöpåg, son till en fader med samma förnamn. Fadern var justitieborgmästare och rådman, därtill stor tobakstillverkare. Efter ett trevande försök som student i Lund 1789 återvände sonen till födelsestaden för att bli handelsman. Allt gick väl för den unge mannen och genom giftermålet med Louisa Magdalena Gadd hade han fått det anseende som var behövligt i dåtidens societetsliv.

1803 inrättades en bank i Malmö, den så kallade diskonten. Efter det att Frans Suell utträtt ur bankstyrelsen invaldes Henrik Falkman som ersättare. Vad han inte visste den dag när han för första gången stolt deltog i direktionens sammanträde var att han sedan bittert skulle ångra engagemanget.

Bankordföranden var borgmästaren Carl Magnus Nordlindh och banken hade stort anseende. Men bakom kulisserna stod det inte rätt till. Vad Henrik inte visste var att Suell avgått sedan en attest på 10.000 riksdaler på mystiskt sätt försvunnit från direktionens bord. 1817 uppdagade en statstjänsteman att det saknades 358.116 riksdaler. Bankkraschen var ett faktum. T.o.m. regeringen i Stockholm var i gungning, Sverige hade drabbats av sin första bankskandal.

Bankdirektörerna häktades, så även Henrik. De tre dömdes till fängelse men först skulle de stå i halsjärn på Stortorget i två timmar för

att utsättas för de skadegladas hån. En nådeansökan för Henrik Falkman inlämnades, undertecknad av bland annat Esaias Tegner i Lund. De hårda fängelsestraffen mildrades och fångarna fick tillbringa några år inspärrade bak Malmöhus dystra murar. 1822 öppnades fängelseportarna för Henrik och han lämnade direkt staden. Mot slutet av sin levnad återkom han, flyttade in i det tämligen oansenliga korsvirkeshuset vid Per Weijergatan och dog här i nervfeber.

I och med Gustav Adolf torgs anläggande i början av 1800-talet, fick kvarter Söderport en helt ny och "finare" sida åt söder. Det skulle dock dröja till århundradets slut innan denna bebyggdes. Men då uppfördes byggnader som verkligen var vackra. Husraden utmed torgets norra sida gick under benämningen "Rivieran"; arkitekturen gav i högsta grad utländsk associationer. Här tog de mera välbärgade sin bostad. Bland många välkända namn kan nämnas Axel Stenberg, en av stadens stora arkitekter och byggmästare när 1900-talet var ungt med Victoriabiografen och Sofielund på sitt samvete. Här mindes också skribenten Hans Dhejne sin barndom:

"Det var ett idylliskt och troskyldigt sceneri kring Rundningen på torgets södra sida med alla de brokiga stånden, där icke minst de enkelt och rustikt formade leksakerna funno nåd hos ett barnsligt öga. Ibland kom hästspårvagnen och svängde gnisslande i kurvan ned till Tullgatan."

Husen från 1900-talets början står ännu kvar. När det gäller Trygg-Hansas fastighet på Gustav Adolfs Torg 49 är den en kopia, ett bevis på att det går att bygga nytt på gammalt vis. Huset stod klart 1982!

Det gamla sekelskifteshuset var i för dåligt skick för att kunna bevaras. Men kommunen ville att den känsliga miljön vid Gustaf Adolfs Torg skulle vara oförändrad. Därför revs det tidigare huset och det nya fick en fasad, identisk med den tidigare. Det tog tre år att klara det fasadbygget! Men nu står den där i fem våningar och med rikliga dekorationer. Här finns räfflade pilastrar, som avslutas med eklöv och köpmännens skyddsgud Hermes. Ägare och förvaltare är Trygg-Hansas Fastigheter.

Byggherrar och byråkrati vid Södertull

I början av 1800-talet rev man ner de höga jordvallar som omgav det dåtida Malmö. Jorden användes till att fylla upp de mycket breda vattengravar som låg utanför vallarna, gravar som skulle ha hindrat en eventuell fiende från att storma staden. Genom utfyllnaden erhöll staden stora tomter för nybebyggelse. Utanför dessa grävdes den nuvarande kanalen. Men nu var det inte för att hindra en argsint fiende, vattnet runt stadsbebyggelsen var enbart till för skattefogdarna! I början av 1800-talet hade man nämligen kvar stadsskatten, dvs för varje lass varor som bönderna levererade in i staden fick de betala en del i skatt, i natura. Vid den södra infarten fanns en bro över kanalen, här togs tull. Därav namnet Södertull.

Ärligheten vid tullarna i Malmö var det verkligen lite si och så med. Oftast avgjordes tullavgiftens storlek "genom ett handslag", eftersom tulltjänstemannen endast behövde redovisa efter sitt samvete. Det gick faktiskt så långt att landshövdingen 1827 höll ett möte angående lurendrejeriet och tullförsnillningen i Malmö och Skåne. En tobaksarbetare, Andreas Winqvist, berättar på sin skrivna malmödialekt om en händelse i början av 1800-talet vid Södertull:

"Vid varje tullbro va där en bom för och bomvackt för att böndårna di inte skulle kona tjöra ifrån tulafgift. Tulen bestod att varge bonde skule giva vist af sitt lass va han skule sälja i staden. Så hände dätt en gång att en bonde skule lura säj in med itt stort hallsalerkrus fult med bränevin. Så smög han säj långs åt kanalen och tullvackten fick syn på hånåm och tog fast hånåm. Så sägår bonden:
- Harren kan väl la mäj smage fust påad. För ja har inte säl smågt påad.
Och så tog bonden sig en docktig klonk och sedan slunga han lerkruset utt i kanalen och sa:
- Där kan i gån och ta de; och sprang sin väg."

Gustav Adolfs torg var det första som lades ut på den nyvunna stadsmarken mellan kanalen och den gamla bebyggelsen. Torget har

egentligen sitt upphov i en bitter tvist bland husägarna på å ena sidan Engelbrektsgatan, å andra husägarna vid Södergatan. Båda parter ville nämligen att landsvägen utanför stadsbebyggelsen, våra dagars Södra Förstadsgata, skulle kopplas till just deras gata. Eftersom landsvägen var stadens pulsåder söderifrån, skulle tomtpriserna skjuta i höjden och husen utmed gatan skulle ge ägarna högt anseende. Man slet sina hår för att hitta en lösning på tvisten. Med malmöitisk vishet lyckades det till sist. Lösningen var att lägga ut ett torg vars två hörn utgjorde de båda gatornas mynningar och vars andra tillfart lades mitt på södra torgsidan. Den som kom in till torget hade då lika lång diagonal sträcka till Engelbrektsgatan som till Södergatan!

Denna vackra byggnad låg en gång i kvarterets östra del. Foto från sekelskiftet.

I början av året 1811 hade utfyllnadsarbetena - man slet med träspadar och handkraft på den tiden - nått så långt att de två kvarteren vid Södertull skulle börja bebyggas. Handelsmannen David Riber kunde då inropa hela det östra kvarteret på offentlig auktion för 2.328 riksdaler, ett oförskämt billigt pris. Kvarteret var uppstyckat i tre mycket stora tomter. De två i norr sålde fastighetsägaren snabbt för lika mycket som han betalt för hela kvarteret och den södra, utmed kanalen behöll han för egen räkning. Inte dåligt att få en enorm tomt för i stort sett ingenting.

Vid denna tid hade den offentliga kontrollapparaten börjat växa till sig. När David Riber på sommaren 1811 begärde att få täcka gavlarna till sitt under uppförande varande hus vid "södra infartsvägen" med bräder istället för med tegel mellan korsvirke, blev det tvärt nej i Malmö hösta ledning, magistraten. Riber skulle endast ha träbeklädnaden provisoriskt under vintern men eftersom han "underlåtit att till magistraten inlämna fasadritning för byggnadens godkännande" så kunde inte de styrande se mellan fingrarna. Ord och inga visor! Riber lät murmästare Anders Lundberg snabbt få ihop en ritning.

Magistraten remitterade den till Herr Länsbyggmästaren Conducteuren Sundströms granskning. Hur ärendet avlöpte vet vi inte men mellan Lundberg, aktad byggare i dåtidens Malmö och Sundström, anlitad byggare och kontrollant, var nog inte sämjan den bästa. Sundström kontrollerade till exempel samma år en ritning av Lundström vilket gällde huset på granntomten i norr och konstaterade syrligt att "huset vid Södra Tullgatan hade en taklist som var för nära övra våningens fönster och därför skulle förändras enligt av honom gjord ritning". Fastighetsägaren fick punga ut med 3 riksdaler till Sundström för hans besvär.

Stackars Riber fick åter besvär med kontrollanten två år senare när han fört upp ett gårdshus ut mot kanalen. Ritning var inlämnad i laga ordning och arbetet igångsatt, då kontrollanten slog till igen. Denna gång var det fönsterna mot kanalen som inte passade och revidering var nödvändig. Var det någon som påstod att byråkrati var ett sent påfund?

Den nutida bebyggelsen i kvarteret Carl Gustav med Davidshallsbro.

Under 1800-talet uppfördes ett flertal hus på den långa tomten som sträckte sig utmed kanalens vatten. 1833 var handlanden Eneström gårdsägare och han fick då stå till svars inför de sanitära olägenheter som han gjorde sig skyldig till. Protesterna gällde "det orenlighets utflytande ifrån dess gård uti promenaden". Eneström hade nämligen låtit uppföra ett hus för kreatur och hästar och från detta hus och en stor gödselstack hade samlats en stinkande orenlighetshåla ute på den utmed kanalen anlagda promenadvägen.

Det skulle komma att bli värre. Långt värre. Inte bara vid Södertull utan utmed hela kanalsträckningen skulle orenligheten vara ett stort problem långt fram i tiden. Industrier började växa upp i rask takt och 1894 kunde Axel Danielsson berätta om det lilla mudderverket Herkules kamp i kanalen:

"Herkules arbetade varje dag från gryningen till mörkrets inbrott. Han låg än här, än där, fasttjudrad med bogserlinor och vände i oavbruten enformighet sina mudderskopor, upprörande en avskyvärd stank från kanalens botten. Skepparen på denna trista farkost, en gammal gråskäggig och solstekt man, hade för länge sedan tröttnat på muddringen ... Men kom någon och ställde sig med hån och smädelser på kanalkanten, tog han kritpipan ur mun och skrek ursinnigt: - Det syns nog inte nåt resultat av att jag muddrar, men om jag inte muddrade, skulle ni få se på resultat."

1877 brandförsäkrades husen på tomten. Ägare var då källarmästare David Lenander. Om denne Leander finns mycket att säga. Han öppnade tvärs över kanalen ett förlustelseställe Davidshall. Platsen var omtyckt men hos borgerligheten sågs Davids verksamhet inte med blida ögon. Alma Falkman skriver i sina memoarer föraktfullt:

"Från söder kom man över södra infartsbron. I min barndom kom aldrig i fråga att kalla denna för Davidshallsbron. Davidshall var ett simpelt utvärdshus vid hörnet av Södra Förstadsgatan och nuvarande Regementsgatan. Det ägdes av en David Lennander och han var minsann inte finare än sitt värdshus. Till fröjderna där hörde även den sortens sångarinnor ... Att detta Davidshall nu förevigas genom benämningen av både en bro, en gata och ett torg förvånar en gammal malmöbo."

Vid denna tid uppfördes ett stort tidstypiskt flervåningshus på vår tomt ut mot Södra Tullgatan. Huset var en produkt av sin tid och var inte någon märkvärdig skapelse. I tomtens andra ände, mot planteringen i öster fanns emellertid en liten vacker byggnad med ett karakteristiskt hörntorn.

1961 ersattes husen på tomten med en hög fastighet. Denna, den östra husdelen av Södertull, uppfördes gemensamt av nuvarande Skanska och HSB. Det var dessa båda ägare som 1996 sålde fastigheten till Gotic AB, vilket också förvaltar huset.

Medeltida svansjö blev platsen för lantbruksutställning

Malmö var i början av 1800-talet en stad, som låg instängd bakom höga vallar och breda vattengravar. Merparten av bebyggelsen fanns innanför den nuvarande kanalen. I sydost bredde ett vattenrikt sankmarksområde ut sig som under 1500-talet kallades "Rörsjön" eller "Den östre sjö". Området begränsades av höjdsträckningar från nuvarande Värnhemstorget via Östra Förstadsgatan till Drottningtorget och från Värnhemstorget via Föreningsgatan till Triangeln. Inom detta område återfinns i dag bland andra länsstyrelsens byggnader.

Den stora öppna sjön, som fanns över stora delar av sumpmarken, var ett sannskyldigt eldorado för svanar. Blomsterkungen Carl von Linné skriver i boken om sin skånska resa 1749 mycket lyriskt om svanjakten, som varje år bedrevs här av stadens styrande. En annan 1700-talsresenär har berättat att han på aftonen gick på Malmös södra vallar och från Rörsjön hörde klockgrodorna sjunga, som om man ringt i flera hundra kyrkklockor! Den nuvarande kanalen kom till när vallarna runt Malmö raserades. Rörsjön kom under många decennier att ligga som ett halvt utdikat område, vattensjukt på vintrarna och gåtorrt på somrarna.

Vid 1800-talets slut var det en verklig byggrush i Malmö. Stadsplanerarna jobbade hårt med att omvandla nya marker till gator och hus. Då planerades Rörsjöstaden, som skulle bli ett paradexempel på vad det nya Malmö kunde åstadkomma. 1872 fastställdes stadsplanen efter värderingar som tog stor hänsyn till hygien, grönområden och trafik. Det sistnämnda är kanske lite ironiskt med tanke på det lilla antal hästkärror, som skulle köra på den nyanlagda boulevarden Kungsgatan .

Under 1880-talet lades gatorna ut, från Kaptensgatan till S:t Pauli kyrka. Denna kyrka, ritad av Emil Langlet och invigd 1882 blev

något av ett riktmärke i den nya stadsplanen. Utmed Kungsgatan hade alléträd i fyra rader planterats 1887 men först 1910 var gatan utlagd och trädplanterad ända till nuvarande Värnhemstorget.

Utmed Kungsgatans södra del byggdes på 1890-talet och fram över sekelskiftet ett antal ståtliga bostadshus, som pryder sin plats än i dag. På norra sidan blev det offentliga institutioner. Den första var Latinskolan, som invigdes 1879 och under flera år låg i ensam majestät på området. Nästa offentliga byggnad var den 1894 färdiga brandstationen. Därefter var det obebyggt fram till Dahlgrenska Stiftelsen. Genom ett storstilat testamente av hovjuveleraren Gustaf Dahlgren kunde en närmast slottsliknande byggnad färdigställas 1903. Den revs tyvärr på 1980-talet för att ersättas av en fotbollsplan!

Utsikt över Kungsgatan från S:t Pauli kyrkas torn år 1914.

1896 var det liv och rörelse på området mellan brandstationen och Dahlgrenska stiftelsen. En del av det årets stora utställning, nämligen Lantbruksutställningen, var förlagd dit. Dåvarande Tekniska elementar- och yrkesskolan, nuvarande Pauliskolan, tjänstgjorde som utställningsbyrå och plats för mötesförhandlingar. Där fanns också fiskeriutställningen. När väl besökarna sett tillräckligt av ryssjor, ålahommor och annat intressant, kunde de fortsätta till mejeriavdelningen för att bland annat studera ett arbetande andelsmejeri. Ett omtyckt ställe för många utställningsbesökare var AB J.A Pripp & Sons ölpaviljong, där vackra flickor i nationaldräkter serverade olika ölsorter. Lantbrukare från hela södra Sverige kom och studerade de oändliga raderna av stallar, mängder av lantbruksprodukter, hjälpmedel för jordbruksnäringen och mycket annat. I mitten av Rörsjöfältet fanns en visningsarena, där olika djur visades upp. Det

Länsskatte- och kronofogdehuset vid Kungsgatan i kvarteret Nora.

fanns också en paviljong för trädgårdsalster och bakom denna en maskinutställning. Också en skogsutställning hade man ordnat.

När lantbruksutställningen var slut, låg området öde i många år. Det enda undantaget var Oxie och Skytts vackra tingshus i jugendstil som blev klar 1904. Arkitekt var Theodor Wåhlin. Tingsrätten överfördes 1972 till Trelleborg och byggnaden kom istället snart att hysa S:t Paulis pastorsexpedition och församlingshem.

På platsen för dagens länsstyrelse - och länsskattehus planerades så sent som 1901 ett stort torg. Men av detta blev aldrig verklighet, utan i stället byggdes en idrottplats. 1931 stod länsstyrelsens första hus klar för inflyttning. Byggnaden ansågs då vara synnerligen rymlig, speciellt med tanke på de trånga lokaler man kom ifrån på Adelgatan.

Det äldsta huset för länsstyrelsen ute på Rörsjömarken kallas i folkmun för "Tegel-Karin", kvarteret heter nämligen Karin. Arkitekt var Nils A. Blanck. Byggnaden fick flyglar 1945 efter ritning av arkitekten Blanck samt en tillbyggnad 1975 med Bernt Nyberg från Lund som arkitekt. Detta nyare hus kallas "Plåt-Karin", ett nog så passande uttryck om man får döma av exteriören. Huset är utrustat med plåtattiraljer på fasaderna och ger ett synnerligen futuristiskt intryck!

Nästa kvarter heter Nora och här står sedan 1980 den fastighet, som innehåller länsskatte- och kronofogdemyndigheterna. Arkitekten heter Carl Nyrén och finns i Stockholm. Ett fjärde "officiellt" hus hittar man i kvarteret Ruth. Det byggdes för Malmös energiverk 1932 med Carl-Axel Stoltz som arkitekt. 1991 fick energiverket en ny byggnad vid Nobelvägen och huset såldes. Det kallas numera Rörsjöhuset och inhyser ett antal företag med anknytning till Sydkraft, som i dag äger fastigheten.

Gammal tullkammare blev ett modernt börshus

Innan Sverige gick med i EU var tullstationen vid färjeläget vid Skeppsbron en källa till oro för många! Man stod där med bankande hjärta och svettig panna och tänkte på den där eländiga flaskan man hade för mycket i resväskan. För det mesta gick det bra. Genom de nya tullregler, som infördes efter medlemskapet i europagemenskapen, försvann mycket av en uråldrig institution, nämligen tullkontrollen i hamnen.

Redan i ett av de första brev, som omtalar Malmö och som är från 1270-talet, berättar man om tullar på de varor, som fördes mellan Köpenhamn och Malmö. Tullvisitationen har således sedan stadens gryning varit en av myndigheterna mycket omhuldad verksamhet, men av allmänheten inte särskilt omtyckt.

Den medeltida tullstugan låg innanför strandmuren vid den så kallade Strandporten eller Färjeporten. Alltså bara ett stenkast från dagens Börshus. Här kontrollerades alla varor, som via den långa Skeppsbron fördes in i staden. Malmö saknade hamn fram till slutet av 1700-talet. Vid den tvåhundra meter långa skeppsbron av trä lastades och lossades varor från pråmar. Under 1700-talet finns faktiskt också uppgifter om att man hade speciella vagnar med höga hjul, vilka av hästar kunde dras ut i vattnet så att godset på de flatbottnade pråmarna kunde lastas direkt i vagnarna.

Att Malmö saknade en ordentlig hamn var en nackdel, som med tiden blev alltmera prekär. Vad naturen inte skapat, tvingades människan därför utföra. Med driftiga handelsmän som Frans Suell med flera i spetsen drevs ett hamnbyggnadsprojekt igenom. I 40 år, från 1777 till sin död 1817, var Frans Suell hamndirektionens ordförande och utförde under de åren ett arbete av bestående värde. Åren 1774-1785 byggde man två parallella hamnpirar rakt ut från stranden och fördjupade området mellan dem. Den första hamnen motsvarades av den lilla kanal, som i dag löper bredvid Börshuset.

Frans Suell var sonson till en herre, som i tidigt 1700-tal invandrade från Holstein till Malmö och han anlade bland annat en tobaksfabrik. Släkten behöll under årens lopp ett uttal på efternamnet, som rimmar på hjul! Frans var i högsta grad en pådrivare av hamnbygget! Så därför finns det skäl att ha honom stående som staty på andra sidan Norra Vallgatan. Konstverket kom på plats 1915 och skaparen hette Edvard Trulsson.

Runt hela Malmö fanns förr en bred vallgrav, vars vatten inte hade kontakt med Öresund och därför hade en högre vattenyta än sundet. För att få förbindelse med vallgraven konstruerade en ingenjör Polheimer en sluss strax invid Suellshamnen. Resultatet var impo-

Utsikt från det s.k. "Skånepalatset" över Tullkammaren och hamnen med det stora posthuset.

nerande! Slussportarna vilade på stora järnaxlar och hela slussen var klädd med tjocka ekplankor.

Kung Gustav IV Adolf var personligen närvarande, när slussen invigdes 1805. Tyvärr med en snöplig final! Premiärfartyget löpte in i slussen, kanonsalut avfyrades och flera människor skadades av skrot från krutladdningen. Till råga på eländet fastnade fartyget i slussen och anläggningen fick snart rivas. Men, som sagt, pampig var slussen!

Malmö expanderade kraftigt vid mitten av 1800-talet. Den viktiga trafiken mellan hamn och stad skedde genom den endast sex alnar, alltså 3,6 meter, breda stadsmursporten. Här trängdes och köade fotgängare och hästkärror. Situationen blev snabbt ohållbar. På 1830-

Börshuset idag med sin kopplade, moderna glasfasad.

talet revs porten. Då hade den medeltida tullstugan sedan länge övergivits och tullarna huserade i en större byggnad strax intill. Men snart blev platsbristen akut även här och man utvidgade tillfälligt byggnaden med ett vanprydande och oskönt större plåtskjul.

Men det skulle bli andra tider. På 1870-talet var sjötrafiken så intensiv i hamnen att hamndirektionen tvingades bygga ett nytt tullhus. Men som nästan alltid är fallet, när Malmös styrande ska bestämma, blev det bråk om det nya husets placering. När klubban slutligen föll var förslaget att huset skulle ligga på den östra kajen till den ursprungliga Suellshamnen. De båda arkitekterna, bröderna Axel och Hjalmar Kumlien i Stockholm, ritade och huset uppfördes åren 1876-77.

Den ståtliga byggnaden är en god exponent över den tidens arkitektur med sin efterrapning av historiska former i gesimser, kolonner och pilastrar. Byggnaden var speciellt utformad för att göra tjänst för en statlig kontrollmyndighet

Huvudbyggnadens bottenvåning upptogs till större delen av ett packhus. Hit in gick till och med järnvägsspår, så att man lätt kunde kontrollera ankommande gods. På en stor vändskiva norr om byggnaden svängdes vagnar, som kom från Centralstationen, 90 grader och kunde på så sätt föras in i tullbyggnaden. I bottenvåningen fanns också kontor, packhusinspektörens rum, postpaketrummet samt konfiskeringsmagasinet. Och på övervåningen hittade man de finare tjänsterummen.

1879 bildades Malmös Börsföreningen. Medlemmarna var affärsmän, redare och andra. Redan vid starten fick man 206 medlemmar och uppgiften var att inrätta och underhålla en offentlig handelsbörs i Malmö samt ordna en föreningslokal. Mellan åren 1879 och 1907 höll börsföreningen till i Tullkammarens övervåning. Huset har alltså gamla traditioner som just börs!

Trots den ståtliga nybyggnaden, som Malmö stad bekostat, var staten inte villig att ge ekonomiska bidrag. Inte ens för i sammanhanget rena bagatellkostnader. Våldsamma bråk uppstod till exempel

om vilka, som skulle bekosta inredningar som stolar och arbetsbord! Malmö stad förlorade striden. Snart uppstod också problem på grund av bristande statligt underhåll. I packhuset var det dragigt och fuktigt. Dessutom frodades råttlivet där inne. Året 1929 avsatte stadsfullmäktige därför ett årligt anslag på 300 kronor för att utfodra de i packhuset inkvarterade kattorna, vilka skulle hålla efter skadedjuren. Det blev alltså kommunalanställda katter i Tullhuset!

Flera gånger under 1900-talet byggdes huset ut. På den ursprungliga vackra byggnadskroppen "kletade" man fast fula tillbyggnader. 1973 fick tullen nya lokaler längre ut i hamnen och man lämnade sitt hus för alltid. Under många år stod det vackra huset och förföll, samtidigt som tillfälliga hyresgäster kom och gick. Det var snudd på att fastigheten skulle rivas.

Men så kom den välkända byggfirman Wihlborgs in i bilden. Tullhuset köptes och åren 1985-86 byggdes det om för 65 miljoner kronor. Med tanke på att Malmö Börsförening under många år hållit till i byggnaden var det självklart att namnet skulle bli Malmö Börshus. Den 7 februari 1986 invigdes den ombyggda fastigheten av dåvarande utrikeshandelsministern Mats Hellström.

Efter knappt ett år var Börshuset ett begrepp. Känt över hela landet som en neutral mötesplats för näringsliv, organisationer och andra sammanslutningar. I dag är det Malmö Börshus Produktion AB, som svarar för den öppna och offentliga verksamheten.

Förutom de vackra börssalarna, börsgården och expoutrymmena har Malmö Börshus ett tjugotal företag som hyresgäster. Till exempel en restaurang, utvecklingsbolag, fastighetsbolag och Sveriges största handelskammare!

1800-talets verkstadsområde blir 2000-talets Malmö

Den så kallade Kockumsudden ut mot Öresund har en historia, som börjar med Frans Henrik Kockum (1802-1875).

Denne Malmös genom tiderna störste industriman kom från en malmösläkt, som verkade i staden från början av 1700-talet. Frans Henriks far Lorens efterlämnade vid sin död 1825 en bankrutt tobaksfabrik. Sonen lyckades få fart på affärerna och tobaksfabriken blev en av Sveriges största - folk rökte tydligen som skorstenar på den tiden! Frans Henriks kapital växte snabbt. Därför kunde han 1838 köpa egendomen Holmen söder om dåvarande staden och byggde ett sommarhus mitt emot nuvarande Magistratsparken. Under ett par år köpte han tomt efter tomt på området, som begränsades av dagens Södra Förstadsgatan, Regementsgatan, Fersens väg och Rönneholmsvägen.

Avsikten var att slå sig på verkstadsrörelse. Åren 1840-41 uppfördes ett antal industribyggnader. Här flyttade Kockums mekanisk verkstad med järngjuteri in. Firman växte snabbt till Malmös största industri. Redan 1860 byggde Kockums godsvagnar och senare passagerarvagnar till både SJ och privata järnvägar.

Ganska snart kom Frans Henrik in på varvssidan. Malmö stad hade på 1850-talet fyllt ut ett stort område mot Öresund. Här byggde staden 1857 en mindre torrdocka. Den finns kvar än i dag och kan beskådas vid klaffbron till gamla fabriksområdet. Frans Henrik Kockum erbjöds av stadens fäder att anlägga ett skeppsvarv.

Han började med en pannverkstad och uppförde sedan två stapelbäddar och en mindre skeppsbyggeriverkstad. 1873 levererades första järnfartyget. Det var laståmgaren Tage Sylwan, som beställdes av Ystads ångfartyg Aktiebolag. Propellerångmaskinen var på hela 60 hästkrafter. Samma år bildades ett bolag för varvsverksamheten och det byggdes ut till sex stapelbäddar och ett antal verkstäder.

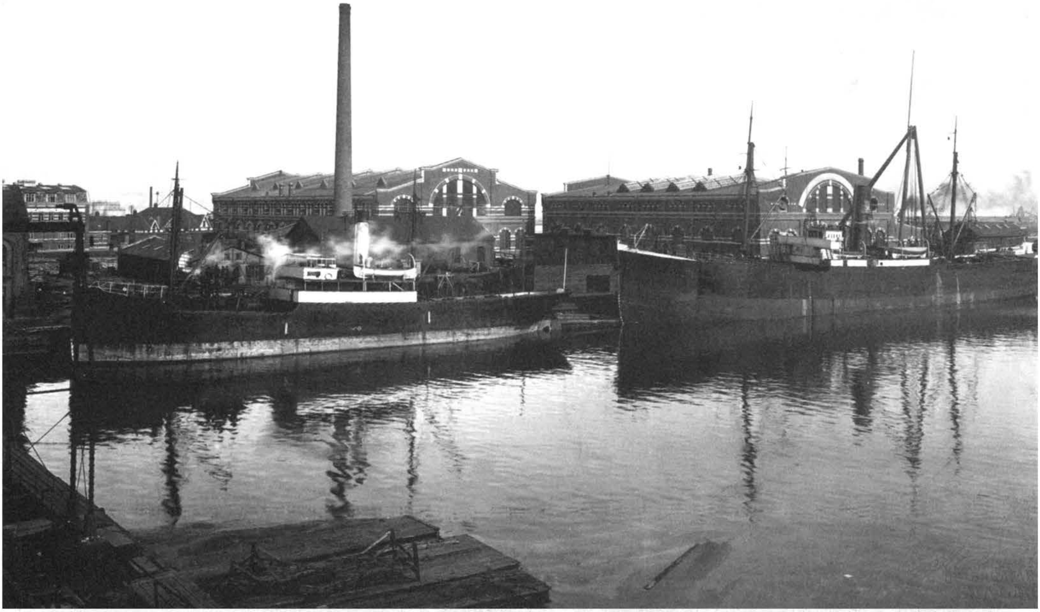
1913 flyttades hela Kockums verksamhet inne i Malmö till varvsområdet och i stället blev det bostäder, polishus och ett torg på platsen. Varvet växte all mera och fick många intressanta uppdrag. Till svenska marinen levererades varvets första krigsfartyg, torpedbåten Torpedo, redan 1875. Den ryska ångkorvetten Woin, vilket betyder Krigaren, byggdes för Kejserliga ryska marinen 1892 och fanns kvar i tjänst långt in på 1950-talet som moderfartyg för sovjetiska utbåtar! Isbrytaren Bore levererades 1894 till Malmö hamnförvaltning och seglar än i dag, renoverad och i skick som ny. Det blev också en rad pansarskepp, jagare, torpedbåtar och ubåtar under årens lopp. Samt givetvis civila fartyg. Kockums kan tillskriva sig äran att ha byggt världens första helsvetsade oceangående handelsfartyg, m/t Braconda.

1945, strax efter andra världskrigets slut, började man fylla ut i Öresund för att ge plats åt ett nytt yttre varvsområde, där bl. a 1968 den stora byggdockan på 410x75 meter invigdes. 1958 var det 60 meter höga huvudkontoret, "Gängtappen" klart. Utfyllnaden i Öresund pågick under flera år. Det byggdes på 1970-talet stora hallar för tillverkning av plana och böjda sektioner och 1974 togs den stora bockkranen, 135 meter hög, i bruk. Den har med åren blivit ett kännemärke för Malmö.

Den sista stora byggnaden, en hall för tillverkning av stora flata fartygssektioner, färdigställdes 1975. Kockums hade avancerat till ett av världens största och modernaste varv och allt såg ljust ut. Tankfartygen, som levererades, blev allt större. 1979 köpte svenska staten samtliga aktier i Kockums rörelsedrivande företag. Som Kockums AB ingick varvet i Svenska Varv AB.

Men så kom de dåliga tiderna! Varv i Fjärran Östern konkurrerade med helt andra priser än Kockums kunde erbjuda. Svenska staten ville skära ner på varvsverksamheten.

I februari 1986 kom beslutet om avveckling av den civila fartygsproduktionen. Med de två sista leveranserna, de lyxiga kryssningsfartygen Celebration och Jubilee, gick en lång och ärofull malmöitisk varvshistoria i graven!

Vy över en del av Kockums varv 1914.

Vad man behöll var utbåtsvarvet, som ligger i äldre byggnader närmast Malmö centrum. En del av Varvsudden köptes av SAAB-SCANIA för att bygga en montagefabrik för personbilar. Resten av området, med den stora torrdockan och kranen, övertogs av Utvecklings AB Kranen 1986. År 1991 förvärvade Wihlborg & Son "Kranenområdet".

Inriktningen är att utveckla området till Malmös attraktivaste plats för industriell verksamhet, utbildning med mera. I det tidigare verkstadstunga industriområdet har man gett plats för småskalig verksamhet. Här finns till exempel från 1989 Tekniska högskolan med drift- och verkstadsteknisk utbildning i den tidigare utrustningsverkstaden. 1991 invigde Stadsarkivet i Malmö nya lokaler på Kranenområdet och i september 1993 togs andra etappen av LTH/Malmö i bruk med 11.300 kvm utbildningslokaler.

Kockumsområdet idag. Här skapas en del av framtidens Malmö.

I målsättningen för detta spännande framtidsområde ingår att det skall vara en mix med lättare verkstadsindustri, utbildning-, service- och kontorsverksamhet samt ordnade ytor med grönytor på Kranenområdet. För närvarande pågår planarbete för en etablering av en 300.000 kvm nybyggnation för bostäder, kontor och handel.

Slagthuset - gammalt möter nytt

Slaktare var ett av de hantverk, som var en förutsättning i en stad förr i tiden. Malmö var inget undantag. Under medeltiden verkar slaktarna ha hyst en förkärlek till Västergatan. Här låg slaktarbodarna tätt. Själva slakten skedde antagligen på bakgårdarna. När Lilla Torg lades ut på 1590-talet fick Malmös slaktare sina egna försäljningsbodar utmed ena torgsidan.

Under 1800-talet hade Malmö ett flertal privata, mindre slakterier utspridda över hela stan. Hygienen var undermålig och Malmös styrande insåg att något radikalt borde göras. Redan 1890, först i Sverige, väcker Hälsovårdsnämnden i en skrivelse till Malmö stadsfullmäktige förslaget att man skall bygga ett offentligt slakthus och införa obligatorisk köttbesiktning. Malmös styrande höll med om detta, men ville avvakta vad riksdagen skulle säga. Riksdagen övervägde nämligen att införa en lag om slakthantering i riket.

Den lagen kom 1897 och innebar att man kunde införa slakthustvång och obligatorisk köttkontroll. Malmö hade under tiden inte legat på latsidan! Myndigheterna hade redan 1893 bestämt plats för nybygget. Ett område på 10.000 kvm omedelbart öster om den marknadsplats, som då fanns mellan Jörgen Kocksgatan och Carlsgatan, hade utsetts. Granne var den så kallade "Utställningen", som tillhörde länets Hushållningssällskap. Det stora " utställningshuset" finns kvar än i dag och bakom detta hus fanns då kreatursstallar.

Fördelarna med läget var att det var nära till järnväg och hamn. Hamndirektionen protesterade och ville inte ha med något slagthus att göra. Men man fick vika sig och området, som genom utfyllnad hade erövrats från havet bara några år tidigare, skulle nu bli slakthus. Ändamålen med detta Sveriges första kommunala slakthus var i första hand hygieniskt betingade. Man skulle ta emot slaktdjur från alla, som ville slakta, men man skulle inte själv köpa in några djur.

På detta gamla svartvita och skamfilade fotografi ser man i förgrunden Malmös centralstation. I bakgunden ligger fortfarande den öppna plats på vilken ett av Sveriges då modernaste slakthus kommer att uppföras.

Dåvarande stadsarkitekten Salomon Sörensen lade ner mycket arbete på att utforma byggnaderna. Slakthuset skulle vara funktionellt, men också vackert att skåda exteriört.

1901 satte man bokstavligen talat spaden i jorden - det fanns ju inga grävmaskiner på den tiden. Måndagen den 5 september 1904 började verksamheten i Europas då modernaste slakthus. Det omfattade tre större slakthallar: en för storboskap, en för kalvar och får och en för svin. Öster om slakthallarna låg ett modernt kylhus med tillhörande magasin och pumphus. Kylhuset och slakthallarna var förenade genom en stor överbyggd passage, som kallades för sammanbindningshallen. Via sinnrikt konstruerade transportbanor som löpte i taket fördes djurkopparna ut från slaktsalarna till kylhusen. Som mycket annat vid denna tid var det tysk ingenjörskonst bakom

arrangemanget. Transportbanorna kom från Kaiser & Co i Kassel. Djuren anlände invid den två våningar höga administrationsbyggnaden. Här bodde ekonomidirektören, biträdande veterinären, hallmästaren och maskinmästaren. Huvudentrén fick kraftiga, ornamenterade granitpelare. Den finns kvar än i dag. Från grannen järnvägsstationen drogs det spår in i Slakthuset. Och strax utanför låg hamnkajen.

I dag är det svårt att föreställa sig hur stort Malmö Slakthus egentligen var. Visserligen finns nästan alla byggnader kvar - och visst imponeras man av salarnas mäktighet. Men ändå väcker verksamhetens volym förvåning och respekt.

De lokala tidningsreportrarna är fyllda av stolthet, när de berättar om invigningen 1904. "I slagthallen för storboskap borde man med forcerad slagt kunna nedslagta 120 djur på 10 timmar", skriver en och fyller på med att i "den mindre slagthallen kunde cirka 200 får eller kalfvar på en gång upphängas i de anbragta fyrarmade upphissningsanordningarna medan i slaghallen för svin gäller att i krokanordningarne kunna samtidigt 150 djurkroppar upphängas".

1915, mitt under brinnande världskrig, nådde antalet slaktade djur sin absoluta topp, 100.000 stycken. Totalt de första femtio åren infördes tre miljoner djur till slakt. Som en kuriosa kan nämnas att i den siffran ingår även tre björnar från Malmö Folkets Park! I seklets början hade man också stor export av kött till bl a Tyskland, Schweiz, Holland, Frankrike och England.

Slakteriet lades ner 1969. En segdragen strid var därmed tillända. Hamnstyrelsen hade under lång tid motsatt sig den fortsatta driften av ett slakthus i hamnområdet. När anläggningen började gå med röda siffror, var det svårt att motivera vidare drift. Som så många andra stolta malmöbyggnader med historia skulle också slakthuset rivas och en ny väg dras fram över tomten. Därav blev intet. Vägplanerna lades på hyllan och slakthuset började förfalla. Det gick till och med så långt att TV ansåg miljön lämplig för inspelning av en rysare! Malmö museer fick under en tid hysa sina skrymmande museiföremål i en del salar med förbehållet att allt skulle ut när

Slagthusets gamla tegelfasad i möte med dess nya stål- och glaskonstruktion. Nutid och dåtid i samklang.

rivningen startade. Slutet var verkligen nära för det unika minnesmärket.

Hoppet vaknade med aktionen "Rädda Slakthuset" som startade 1988. Hela anläggningen skulle blomma upp, bli en stad i staden. Här skulle finnas teater, restaurang och inomhusbad. Det börsnoterade stockholmsföretaget Pronators vann en arkitekttävling, signerad arkitektfirman Ahlsén och Lindström.

Ett 13 våningars högt glashus började höja sig vid hamnen. Malmöborna fick en ny orienteringspunkt. Det var ingen hejd på idéerna. Hundra lägenheter, ett hotell och en saluhall ... se där något

av allt det man skulle ha. Pronator gick emellertid i konkurs och byggentreprenören BPA fick ta över. I dag ägs Malmö Slaghus av Byggnadsarbetarförbundet, PEAB, BPA med flera.

Verksamheten i det forna Slaghusets stora salar dirigeras sedan flera år till myckenhet av två personer, Anita och Claes Schmidt. I en stad, övertecknad av restauranger, danslokaler och teatrar har man lyckats göra Malmö Slagthus till ett välkänt begrepp. I restaurangen i den gamla sammanbindningshallen uppstår trängsel vid lunchtid. I teatern i det gamla kylhuset avlöser succéerna varandra och nattklubben är i dag en av Malmös mest frekventerade.

Så har en bit arkitektur- och kulturhistoria kunnat bevaras i Malmö, samtidigt som en ny historia för framtiden skapas på samma plats!

En stadsfasad - en gång välkänd för många Malmöbor - i dag endast ett glömt minne form av ett slitet fotografi i en arkivlåda.

Boken "Bakom Malmös fasader" tar dig med på en spännande och annorlunda rundvandring i det äldsta Malmö. Här stämmer du möte med flera färgstarka personer som verkat i Malmö, allt sedan staden grundades vid mitten av 1200-talet fram till 1800-talets begynnande storstad. Även om många tomter och kvarter idag har en modern bebyggelse, är platserna de samma. Det var här historien utspelades.

"Bakom Malmös fasader" är en lättläst bok som ger dig huvuddragen i stadens historia, blandat med små vardagliga episoder, hämtade från forna bakgårdar, borgarhem, arbetsplatser och sköna trädgårdar.

Lars-Olof Georgsson, tidigare journalist på tidningen Arbetet Nyheterna, har skrivit många fängslande artiklar och böcker om olika företeelser i vår skånska historia. I denna bok har han slagit följe med Sven Rosborn, museiman och välkänd författare och därtill malmökännare av stora mått.

Omslagsbilden visar en trädetalj från Thottska huset, Malmös äldsta bevarade korsvirkeshus.